

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: Prezenční bakalářský studijní program

Studijní obor: Filologie

FONETIKA ČEŠTINY VE VÝUCE CIZINCŮ
S MONGOLŠTINOU JAKO MATEŘSKÝM
JAZYKEM

CZECH PHONETICS IN TEACHING
FOREIGNERS WITH MONGOLIAN AS THEIR
MOTHER TONGUE

Bakalářská práce: 10-FP-KČL- B - 27

Autor:

Jana MATEJOVIČOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
84	0	73	4	33	1

V Liberci dne:

Čestné prohlášení

Název práce: Fonetika češtiny ve výuce cizinců s mongolštinou jako mateřským jazykem

Jméno a příjmení autora: Jana Matejovičová

Osobní číslo: P08000062

Byla jsem seznámena/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Svatavě Škodové, Ph.D. vyučující na katedře českého jazyka a literatury Fakulty přírodovědně-humanitní pedagogické za cenné rady, náměty a připomínky, čímž výrazně pomohla ke vzniku mé bakalářské práce.

Mé poděkování rovněž patří Ing. Ojunchimeg Presové, která mi poskytla cenné odborné informace o mongolském fonetickém systému.

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována tématu nácviku fonetického systému češtiny jako cizího jazyka (ČCJ) u žáků mladšího i staršího školního věku. V teoretické části je provedeno srovnání specifických vlastností českého a mongolského fonetického systému. Praktická část je tvořena souborem cvičení a metodickými komentáři pro učitele, které reflektují osobní zkušenosti z výuky žáků-cizinců mladšího i staršího školního věku s mongolštinou jako mateřským jazykem.

Anotace

Bakalářská práce se specializuje na téma výuky fonetiky českého jazyka pro cizince, jejichž mateřským jazykem je mongolština.

V teoretické části je zahrnuto srovnání fonetického systému češtiny a mongolštiny a jsou popsány zásady fonetického výcviku při výuce češtiny jako cizího jazyka a úskalí fonetiky češtiny pro danou cílovou skupinu. Cílem praktické části bude vytvoření souboru cvičení, která budou tematicky zaměřena a rozdělena dle problematiky v osvojování a produkci vybraných jevů cílového jazyka. Součástí pracovních listů jsou metodické komentáře pro učitele zahrnující popisy produkce daných jevů včetně logopedických doporučení.

Klíčová slova

Fonetika, žák-cizinec, mongolština jako mateřský jazyk, vokál, konsonanta, diftong, akcent, asimilace znělosti, fonetická cvičení, artikulační báze češtiny, artikulační báze mongolštiny.

Anotation

My Bachelor work concentrates on Czech language phonetics for foreigners whose mother tongue is (the) Mongolian (language).

In the theoretical part there is a comparison of the Czech phonetic system with that of Mongolian and there are described (covered) the principles of phonetic training (practice) and the difficulties of Czech as a foreign language for the given target group in the process of teaching. The goal of the practical part will be a set of exercises, focused thematically and divided according to the problems of acquiring (= learning) and production of selected phenomena of the given language. A part of the worksheets are methodical commentaries for teachers as well as descriptions of production of given phenomena including recommendations for speech therapy.

Keywords

Phonetics, foreign student, Mongolian = the Mongolian language as a mother tongue, vowel, consonant, diphthong, accent, voice assimilation, phonetic exercises, articulating base of Czech, articulating base of Mongolian.

OBSAH

Anotation	5
1. Úvod.....	1
2. Vymezení základních pojmů z Fonetiky ve výuce češtiny jako cizího jazyka.....	3
2.1 Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka.....	3
2.2 Vymezení pojmu žák-cizinec.....	4
2.3 Role učitele jako jazykového vzoru.....	4
2.4 Fonematický sluch.....	5
2.5 Artikulační fonetika a artikulační báze.....	6
2.5.1 Artikulační báze češtiny a výslovnost specifických hlásek.....	7
2.5.2 Artikulační báze mongolštiny a výslovnost specifických hlásek.....	8
3. Srovnání českého a mongolského jazyka.....	10
3.1 Nejčastější potíže mongolských žáků při nácviu české výslovnosti.....	10
3.2 Srovnání české a mongolské abecedy.....	12
3.3 Samohlásky (vokály).....	13
3.3.1 Samohlásky v češtině.....	13
3.3.2 Samohlásky v mongolštině.....	14
3.3.3 Srovnání českých a mongolských samohlásek.....	15
3.3.4 Problémové jevy.....	17
3.4 Dvojhásky (diftongy).....	18
3.4.1 Dvojhásky v češtině.....	18
3.4.2 Dvojhásky v mongolštině.....	18
3.4.3 Problémové jevy při osvojení dvojhásek.....	19
3.5 Souhlásky (konsonanty).....	20
3.5.1 Charakteristika českých souhlásek.....	20
3.5.2 Charakteristika mongolských souhlásek.....	22
3.5.3 Problémové jevy.....	23
3.6 Přízvuk.....	26
3.7 Asimilace znělosti.....	27
4. Obecné pokyny pro učitele k nácviu výslovnosti.....	28
5. Soubor cvičení.....	29
5.1 Samohlásky.....	30
5.2 Dvojhásky.....	36
5.3 H, CH.....	38
5.4 Ď, ť, ň.....	42

5.5	Č, Š, Ž.....	46
5.6	P.....	50
5.7	Ř.....	54
5.8	Přízvuk.....	59
5.9	Párové souhlásky.....	60
6.	Metodické Pokyny pro učitele.....	62
6.1	Typy cvičení.....	63
6.2	Metodické pokyny pro učitele k jednotlivým pracovním listům.....	66
6.2.1	Samohlásky.....	66
6.2.2	Dvojhásky.....	68
6.2.3	H, CH.....	69
6.2.4	Ď, ť, ň.....	70
6.2.5	Č, Š, Ž.....	72
6.2.6	P.....	74
6.2.7	Ř.....	76
6.2.8	Přízvuk.....	78
6.2.9	Párové souhlásky.....	79
7.	Závěr.....	80
8.	Seznam literatury.....	82
8.1	Primární literatura.....	82
8.1.1	Primární literatura - články.....	83
8.1.2	Primární literatura - internetové zdroje.....	83
8.2	Sekundární literatura.....	84

1. ÚVOD

Téma práce bylo inspirováno především školní praxí, při které jsem se setkala s výukou cizinců, jejichž mateřským jazykem je mongolština. Na základě osobní zkušenosti, prostudované literatury a navštěvování odborných seminářů jsem se rozhodla ve své bakalářské práci věnovat nácviku výslovnosti češtiny pro žáky-cizince s mongolštinou jako mateřským jazykem, dále jen M1J, kteří navštěvují první i druhý stupeň základní školy. Další neméně důležitou roli sehrál fakt, že fonetická cvičení jsou málo zastoupeným typem cvičení v učebnicích češtiny pro cizince, dále jen učebnice. Správná výslovnost českého jazyka se v učebnicích zanedbává a není srovnatelná s jinými aktivitami, například gramatickými, poslechovými či čtecími.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou.

Teoretická část je zaměřena na rozdíly mezi českým a mongolským fonetickým systémem a problémy, se kterými se setká mongolský mluvčí při nácviku české výslovnosti. Cílem této části práce je srovnat českou a mongolskou fonetiku a na základě tohoto srovnání vybrat jevy, které jsou problematické ve výslovnosti pro mongolské žáky, kteří se učí češtinu.

Tato část je věnována i kapitolám, ve kterých se vymezí pojem žák-cizinec, dále bude nastíněno, proč je důležitý učitel jako jazykový vzor. Práce s dětmi vyžaduje, aby vyučující, který učí žáky-cizince fonetiku, měl informace také o tom, co je podstatné při výuce fonetiky, tedy o fonematickém sluchu, artikulační fonetice a artikulační bázi.

V praktické části bakalářské práce je vytvořen fonetický soubor cvičení, který je sestaven na základě výsledků v teoretické části, ve které je srovnáván český a mongolský fonetický systém.

Cílem práce je vytvořit fonetická cvičení pro učitele, kteří mají ve svých třídách nebo kurzech cizince s mongolštinou jako mateřským jazykem, a tím přispět k dalšímu rozvoji výuky mongolského žáka na českých školách.

Soubor fonetických cvičení obsahuje dostatek výukového materiálu k procvičení správné české výslovnosti a je vytvořen pro žáky základní školy.

Fonetické jevy jsou demonstrovány v podobě her, básniček, písniček, říkanek a řady jiných aktivit sloužících k osvojení české výslovnosti.

Praktická část zahrnuje i obecné pokyny pro učitele a metodické komentáře, ve kterých je obsažena metodologie práce s cvičeními.

V příloze je na CD prezentován nácvik výslovnosti se žáky základní školy s mongolštinou jako mateřským jazykem. Na zvukové nahrávce se podílelo šest žáků základní školy Dr. M. Tyrše v České Lípě, dva chlapci, a čtyři dívky. Nejmladší z dívek je z druhé třídy a tři chodí do čtvrté třídy. Jeden z chlapců navštěvuje třetí třídu, druhý devátý ročník základní školy

Práce je věnována rozdílům ve fonetických systémech, protože zvládnutí fonetického systému by mělo být prvotní pro žáka-cizince, který se začne učit češtinu, bez něj by se žák-cizinec potýkal v komunikaci s velkými problémy.

2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ Z FONETIKY VE VÝUCE ČEŠTINY JAKO CIZÍHO JAZYKA

V této kapitole je představena fonetika a její problematika ve výuce češtiny jako cizího jazyka, dále jen ČCJ, role učitele při výuce ČCJ. Prostor je věnován také fonemickému zvuku, artikulační fonetice a artikulační bázi a je definováno, v čem jsou tyto dva pojmy pro fonetiku jiného jazyka, než je mateřský, podstatné.

2.1 Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka

Zdena Palková ve svém článku *Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka*¹ představuje několik metodologických tezí, které jsou podstatné pro výuku fonetiky.

Uvádí, že pro výběr metody je podstatný „reálně stanovený cíl výuky“.² Podle Palkové je přímo nutné stanovit relativní úroveň, která má být dosažena.

Palková poukazuje na to, že základem metodiky při výuce vlastní produkce řeči v cizím jazyce je skutečnost, že určité artikulační schéma, tj. plynulý pohyb mluvidel, se opakováním stabilizuje. To ale, jak zdůrazňuje, může být základním problémem, protože opakováním se fixuje jak žádoucí, tak nesprávný artikulační návyk. Tato skutečnost je zároveň jedním z hlavních odůvodnění názoru, že v oblasti výuky výslovnosti má drilové cvičení pozitivní význam pouze za aktivní průběžné součinnosti a kontroly učitele.³

---

¹ PALKOVÁ, Zdena. Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka : b. In TAX, Jaroslav. *Čeština jako cizí jazyk 1 : Materiály z první metodologické konference Ústavu slovanských studií filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha. s. 97-103.

² PALKOVÁ, Zdena. Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka : b. In TAX, Jaroslav. *Čeština jako cizí jazyk 1 : Materiály z první metodologické konference Ústavu slovanských studií filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha. s. 98.

³ Srov. PALKOVÁ, Zdena. Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka : b. In TAX, Jaroslav. *Čeština jako cizí jazyk 1 : Materiály z první metodologické konference Ústavu slovanských studií filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha. s. 100.

Dále v článku uvádí některé zvukové vlastnosti, které jsou pro češtinu klíčové, a to jestli se dodrží nebo ne, ovlivní výsledný dojem z projevu. Jsou to mimo jiné tyto vlastnosti:

- a) *„Plná a stabilní realizace vokalické kvality ve všech pozicích ve slově.*
- b) *Nezávislost difference krátkých a dlouhých samohlásek na ostatních zvukových faktorech.*
- c) *Stabilita a relativní vzájemná závislost prvků v kombinaci, konsonant – vokál uvnitř slabiky, bez ohledu na jejich pořadí.*
- d) *Součinnost hlasu u souhlásek je výraznou kvalitou a současně patří k těm, které se mění vlivem artikulace. Sem patří celá problematika asimilace znělosti.“⁴*

2.2 Vymezení pojmu žák-cizinec

Pojem žáci-cizinci používáme pro děti, jejichž rodiče nejsou občané České republiky. Tento pojem nerozlišuje mezi právě přicestovalými a trvale usazenými cizinci. Pojem zároveň nerozlišuje míru znalosti ČJ.⁵

Při pedagogické činnosti jsou pro učitele důležitá tato kritéria: dosavadní znalost ČJ, odlišnost jejich J1, délka jejich pobytu v ČR, věk, ve kterém přišli do ČR, předchozí školní zkušenosti a úspěchy aj.⁶

2.3 Role učitele jako jazykového vzoru

Osvojení řeči u žáků-cizinců lze docílit jedině tehdy, pokud jim zajistíme, alespoň ve školní výchově, jazykový vzor. Vzorem pro správnou a kultivovanou řeč je učitel.

---

⁴ PALKOVÁ, Zdena. Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka : b. In TAX, Jaroslav. *Čeština jako cizí jazyk 1 : Materiály z první metodologické konference Ústavu slovanských studií filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha. s. 102-103.

⁵ Srov. META. Žáci-cizinci. *Inkluzivní škola.cz* [online]. 2010-08-02 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-odkud-prichazi-do-cr/zaci-cizinci>

⁶ Srov. META. Žáci-cizinci. *Inkluzivní škola.cz* [online]. 2010-08-02 [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/kdo-odkud-prichazi-do-cr/zaci-cizinci>

Učitel by měl jít žákům v mluvení správným příkladem a měl by se řídit několika zásadami: měl by mluvit na žáky pomalu, umět zřetelně intonovat, používat kratší věty a dbát na kulturu jazyka a kultivovanost projevu.

Mimo jiného hraje vyučující významnou roli při nácviku správné výslovnosti, a to z toho důvodu, že právě nácvik výslovnosti představuje nejtěžší problém pro mongolské žáky-cizince. Je nemožné, aby zvládli artikulaci českých hlásek bez asistence odborné osoby, tedy učitele. Znemožňuje jim to artikulační báze, která je pro každý jazyk specifická.

Nácvik výslovnosti zcela odlišného jazyka, než je náš mateřský jazyk, vyžaduje nejen vyučujícího, který ovládá dokonale svoji mateřštinu, ale také vyučujícího, který je trpělivý, a vede žáka Mongolce k soustředěnému nácviku.⁷ Výhodou pro vyučujícího je obeznámenost s mongolským jazykovým systémem.

2.4 Fonematický sluch

Fonematický sluch je schopnost jemného sluchového rozlišování dvou slov vzniklých záměnou jedné podobné hlásky, respektive fonémů, které mají funkci významotvornou.⁸

Žák–cizinec by měl zvládnout rozlišit sluchem rozdíly mezi správným a nesprávným zněním hlásky. Schopnost fonematického rozlišování je základním předpokladem správného řečového vývoje. Bez toho, aby se žák naučil poslouchat, vydělovat a diferencovat zvuky řeči, nemůže správně vyslovovat obzvláště znělé a neznělé hlásky a sykavky. Aby se fonematický sluch dobře rozvinul, je třeba dbát

---

⁷ Srov. PUNČOCHÁŘ, Martin; BERNÁTKOVÁ, Taťjana. *Začlenění a vzdělávání dětí cizinců : Metodická příručka pro pedagogy* [online]. Ústí nad Labem [cit. 2011-05-30]. Dostupné z WWW: <http://www.deticizincu.cz/userfiles/files/Lektori_Prirucka_OK.pdf>.

⁸ Program na podporu správné výslovnosti hlásek. PALATINOVÁ, Alžběta. *RVP Metodický portál: Inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 17. 09. 2004 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: http://clanky.rvp.cz/clanek/s/P/72/PROGRAM_NA_PODPORU_SPRAVNE_VYSLOVNOSTI_HLASEK.html

nejen na správné vyslovení jednotlivých hlásek, ale nesmí se opomenout ani rytmizace řeči.⁹

Cílem je schopnost rozpoznat slova, která se liší jen jedinou hláskou, a zároveň také schopnost rozlišit rozdíl mezi správným a nesprávným zněním hlásky.¹⁰

Dostatečně rozvinutý fonemický sluch je důležitý pro vývoj zřetelné a správné výslovnosti i pro osvojení čtení a psaní.

2.5 Artikulační fonetika a artikulační báze

Před výkladem českého a mongolského fonetického systému je důležité si nastínit, proč je ve výuce fonetiky podstatná artikulační fonetika a artikulační báze, a co je důležité si uvědomit před začátkem nácviku fonetiky jiného než mateřského jazyka.

Artikulační fonetika je obor fonetických zkoumání, který má nejbližší k fyziologii. „*Zabývá se procesem vzniku řeči, fyziologií artikulačních orgánů a jejich funkcí. Dále se do této oblasti přiřazuje fyziologie sluchových orgánů a neurologické problémy produkce a percepce řeči. V užším smyslu se pozornost obrací na tvoření zvuků, tedy na popis článkování – artikulace (koordinované činnosti mluvidel vedoucí k vyslovení)*.“¹¹

Artikulační fonetika tedy zkoumá činnost řečového ústrojí při výslovnosti, tzn. artikulaci. Artikulace probíhá ve třech fázích: první fáze je přípravná, řečové ústrojí přechází z klidové polohy do polohy nezbytné pro vznik zvuku. Druhá fáze bývá samotnou výslovností, zvučením hlásky. Ve třetí fázi přechází řečový aparát zpět do klidové polohy.¹²

Artikulační báze naší mateřštiny ovlivňuje naši výslovnost v cizím jazyce.

---

⁹ Srov. BERANOVÁ, Zuzana: *Učíme se správně mluvit*. Vyd. 1. Praha 7: Grada Publishing, 2002. Fonemický sluch, s. 26. ISBN 80-247-0257-6

¹⁰ Srov. VANDASOVÁ, Jaroslava; SMETÁKOVÁ, Michaela: *Pro hbité jazýčky, pro bystré hlavičky*. Vyd. 1. Čáslav: studio Press, 2003, s. 2. ISBN 80-86532-135.

¹¹ Citováno: KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987. Artikulační (organogenetická, fyziologická) fonetika, s. 39.

¹² Srov. : KALITA, I., *Fonetika ruského jazyka*. 1-oje izd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2002. s. 11-12.

Artikulační pohyby, které máme k dispozici pro vyslovení hlásek, slabik, slov a výpovědí jsou charakteristické pro jednotlivé jazyky. Pozorný posluchač tak rozpozná nejen cizince, ale i obyvatele s jiným dialektem. „*Specifický způsob koordinace artikulační práce vytváří artikulační bázi konkrétního jazyka.*“¹³

Za artikulační bázi označujeme soustavu mluvních pohybů, které jsou nutné k vytvoření hlásky a doplňující artikulační pohyby, které dokreslují její charakter.

Artikulační báze je získaná, nikoli vrozená. Ustaluje se kolem sedmého roku mluvího.

2.5.1 ARTIKULAČNÍ BÁZE ČEŠTINY A VÝSLOVNOST SPECIFICKÝCH HLÁSEK

Specifické rysy artikulační báze češtiny odlišuje od jiných jazyků například „*realizace hlásek v řetězci souvislé řeči nebo obecný model intonace, jejíž průběh může být rozložen mezi více slabik nebo se realizuje v jedné, přízvučné slabice*“¹⁴.

V češtině se za charakteristické pro artikulační bázi považuje soustředění artikulace k alveolám. Dalším specifickým rysem je málo intenzivní činnost rtů.

Charakteristickými hláskami jsou [ř] a znělé [ɦ], které se v jiných jazycích téměř nevyskytují. Pro souvislou řeč je charakteristická nezávislost kvantity vokálu na přízvuku a tendence ke klesavým taktům. Intonace je vyrovnaná. Dalším specifickým rysem artikulační báze pro češtinu je neznělé ukončování před pauzou.¹⁵

Pro češtinu je specifická různá výslovnost n, m, l, r, ř, ch, c, č. Velární n [ŋ] se vyslovuje v případě, kdy je ve slově skupina se n+k nebo n+g, například Hanka [Haŋka]. Retozubné [ŋ] rozeznáme ve skupinách s m+v nebo m+f, například ve slově tramvaj [tramvaj]. Slabikotvorné l [l̥] a slabikotvorné r [r̥] se vysloví tehdy, pokud stojí ve slabičném jádru, například vlk [vɫk], krtek [kɾtek]. Neznělé ř [ř̥] se vysloví, pokud je v sousedství s jinou neznělou hláskou, tři [tř̥i], nebo před pauzou,

---

¹³ KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1987. Artikulační (organogenetická, fyziologická) fonetika, s. 39

¹⁴ KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1987. Artikulační (organogenetická, fyziologická) fonetika, s. 39.

¹⁵ Srov. KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1987. Artikulační (organogenetická, fyziologická) fonetika, s. 39.

keř [keř]. Neznělé ch [x] se vyslovuje na konci slov, například ve slově mech [mex], znělé ch [χ] před znělou párovou souhláskou, např. abych byl [ʔabyχbil]. Znělé c [ʒ] a znělé č [ʒ] se vyskytují před znělými párovými souhláskami, leckdo [leʒgdo], léčba [léžba].¹⁶

2.5.2 ARTIKULAČNÍ BÁZE MONGOLŠTINY A VÝSLOVNOST SPECIFICKÝCH HLÁSEK

Specifické rysy artikulační báze mongolštiny nejsou výrazně odlišné od ČJ. Při mluvení užívají Mongolci také výrazně rty, zuby a dásně a zřetelně artikulují.

V mongolštině intenzivněji než v češtině se tvoří hlásky v hrtanu.

Mongolština uplatňuje vokální harmonii, „*tj. v jednom slově se vyskytují pouze samohlásky stejné řady, přičemž určující je vokál v první slabice.*

Souhlásky: b(w), b'(w'), p, p', m, m', d, d', t, t', n, n', l, l', r, r', s, š, dz, dž, c, č, j, g, g', γ, x, x', η). Souhlásky [k], [f], [w], [v] a [lh] se vyskytují pouze v přejatých slovech.“¹⁷

Souhláska [J] má v mongolštině dva alofony, v okolí tzv. mužských vokálů (zadních) se artikuluje na zubech rozprostřenou špičkou jazyka a v okolí předních vokálů (ženských) a [i] je měkčené a jeho artikulace je odlišná než u mužských vokálů, střední část jazyka je silně rozprostřena na alveolách.

Mongolština nemá rody jako čeština, rozlišuje pouze mužský a ženský tvar (slovo). Podle samohlásek dokáže rozlišit, jestli se jedná o mužské, ženské nebo neutrální slovo, např. české slovo *kniha*: v ČJ určíme podle rodu (ta) jako ženský rod, v mongolštině slovo řadíme také mezi ženské, ale podle samohlásek *a* – ženský tvar *a i* je neutrální.

Mongolština má dvě o, a to [o] a [ø]. [o] se vyslovuje otevřeně, jako [ɔ] vědecký přepis je o, kdežto [ø] se vyslovuje jako nezaokrouhlená hláska střední polohy [ə], přepisuje se jako ö.

¹⁶ Srov. HÁJKOVÁ, Eva. *Zvuková stránka češtiny : Úvod do fonetiky a fonologie*. vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2006. Grafický záznam řeči ve fonetice a fonologii, s. 19. ISBN 80-7372-145-7.

¹⁷ Dostupné z: < <http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Mongolsko.pdf> > [cit. 1. ledna 2012]

[ɣ] a [y]: [ɣ] se vyslovuje jako [u], v české souhlásce pak jako [au], přepisuje se jako [ü]. [y] se vyslovuje jako zavřené o, [o], vědecký přepis je u.

Hlásku [x] je možné číst v mongolštině buď jako h nebo ch, neexistuje pro něj závazné pravidlo.

Koncovky k/g a d/t se v mongolštině pouhým sluchem prakticky nedají odlišit.¹⁸

V mongolštině souhlásky [k], [f], [w], [v] a [lh] existují pouze v přejatých slovech¹⁹.

V současné mongolštině je častá tzv. apokopa, tj. vypadávání koncových krátkých samohlásek na konci slov, např. *mod* (strom) místo *modyH*.

---

¹⁸ Srov. SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. New York : OXFORD University press, 2005. Vowels, s. 3-11. ISBN 0199260176.

¹⁹ Srov. SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Consonants, s. 12-21. ISBN 0199260176.

3. SROVNÁNÍ ČESKÉHO A MONGOLSKÉHO JAZYKA

Tato kapitola se zaměřuje na nejdůležitější rozdíly ve výuce fonetiky češtiny a mongolštiny.

Kapitola se bude věnovat zejména rozdílům ve výslovnosti v samohláskách, souhláskách, dvojháskách, souhláskových skupinách, přízvuku a asimilaci znělosti. Zaměříme se také na aspekt didaktického dopadu jednotlivých rozdílů u srovnávaných fonetických jevů.

3.1 Nejčastější potíže mongolských žáků při nácviu české výslovnosti

Čeština s mongolštinou jsou dva zcela rozdílné jazyky. ČJ patří mezi slovanské jazyky indoevropské jazykové rodiny, mongolština mezi jazyky mongolské, řazené spolu do altajské jazykové rodiny.

Potíže žáka–cizince s M1J, který si snaží osvojit český jazyk, vyplývají z odlišné artikulační báze, z problematických českých hlásek z hlediska výslovnosti, zvláště, jsou-li různě uspořádány ve slovech (na začátku slova, uprostřed nebo na konci slova). Obtíže nastanou, pokud v mongolštině chybí hláska, specifická pro český jazyk.

Nejčastější potíže mongolských žáků při nácviu české výslovnosti vyzpozorované z vlastní praxe a z internetových stránek *Inkluzivní škola.cz*:

- a) kvantita vokálů, diakritika;
- b) *i* často vyslovují jako *e*;
- c) místo „z“ a „ž“ vyslovují „dz“ a „dž“;
- d) výslovnost souhlásky *ř*, místo *ř* vyslovují *r+ž* nebo *r+š*;
- e) souhláskové skupiny – mongolština nemá skupiny souhlásek vedle sebe bez samohlásek;
- f) problémy s výslovností *č*, *š*, *ž*;
- g) místo souhlásky *x* vyslovují *ch*;

- h) absence souhlásky *p*, záměna za *f*;
- i) absence souhlásky *h*;
- j) potíže s výslovností *d'*, *t'*, *ň* ve slovech;
- k) intonace – tázací a rozkazovací věty.²⁰

---

²⁰ Srov. *Inkluzivní škola.cz* [online]. [cit. 2011-05-30]. Mongolsko. Dostupné z WWW: <<http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Mongolsko.pdf>>. SYSLO, Jiří. Vysokoškolské kvalifikační práce: Cizinec, žák základní školy. *Inkluzivní škola.cz* [online]. [cit. 2012-01-18]. Dostupné z: http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/mongolstina_final__2_.pdf

3.2 Srovnání české a mongolské abecedy²¹

Tabulka slouží k přehlednému srovnání české a mongolské abecedy. Na základě této tabulky vidíme, která hláska se vyslovuje v obou jazycích stejně, která je odlišná, a která se vyskytuje pouze v jednom z jazyků. Těm, kteří nejsou dobře obeznámeni s jedním nebo s oběma srovnávanými jazyky, umožní tato tabulka snadnější orientaci, okamžité srovnání abeced a demonstruje přibližnou výslovnost obou jazyků.

Tabulka 1:

<i>P</i>	<i>Č</i>	<i>M</i>	<i>P</i>	<i>Č</i>	<i>M</i>	<i>P</i>	<i>Č</i>	<i>M</i>	<i>P</i>	<i>Č</i>	<i>M</i>
A a А а	[a]	[a]	B b, Б б	[b]	[b,v]	C c С с	[c,ɟ]	[s]	Č č Ч ч	[č,ʃ]	[č]
E e Э э	[e]	[je,j ö] [ɛ,i]	F f Ф ф	[f]	[f]	G g Г г	[g]	[g]	H h	[h]	[-]
Ch ch X x	[x,ɣ]	[ch]	I i И и Ь ь	[i]	[i]	J j Й й	[j]	[j]	K k К к	[k]	[k,k h]
L l Л л	[l]	[l]	M m М м	[m, ŋ]	[m]	N n Н н	[n,ŋ]	[n,ŋ]	O o О о, Ө ө	[o]	[ɔ] [ö]
P p П п	[p]	[p,p h, f]	Q q	[kv]	[-]	R r Р р	[r,r̥]	[r]	Ř ř	[ř,ʀ]	[-]
S s Ц ц	[s]	[ts]	Š š Ш ш	[ʃ̣]	[ʃ]	T t Т т	[t,t̥]	[t]	Ť ť	[t̥]	[-]
U u У у Y y	[u]	[u] [ü]	V v В в	[v]	[v,b]	W w	[v]	[-]	X x	[ks]	[-]
Y y Ы ы Ь ь	[i]	[y]	Z z З з	[z]	[dz]	Ž ž	[ʒ]	[-]	Ю ю	[-]	[ju,j ü]
Я я	[-]	[ja,j]	Щ щ	[-]	[šč]	Ж ж	[dž]	[dž]	Ц ц	[-]	[ʃtʃ]

Legenda k tabulce

P = písmeno v abecedě, *Č* = česká hláska, *M* = mongolská hláska

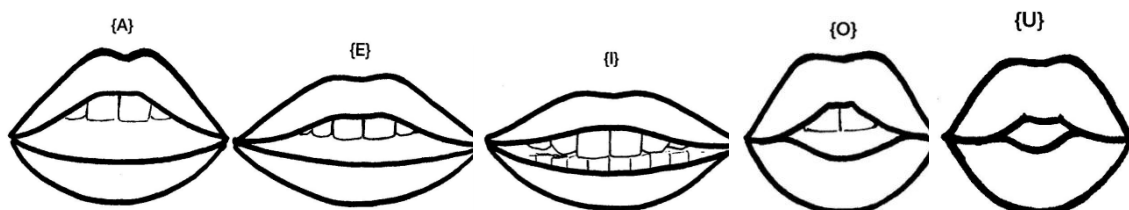
- Hlázky se vyslovují stejně
- Hlázky jsou odlišné
- Hlázky se nevyskytují v obou fonetických systémech

²¹ Mongolská abeceda převzata z: VON VIETZE, Hans Peter. *Lehrbuch der mongolischen Sprache*. vyd. 4. Leipzig : VEB, 1983. Das moderne mongolische Alphabet und seine Umschreibung, s. 16.

3.3 Samohlásky (vokály)

Výslovnost jednotlivých samohlásek je zřetelně demonstrována odlišným postavením vnějších mluvidel, která vytváří pro každou samohlásku zcela jiný mluvní obraz.

22

Pokud má mluvčí nedbalou výslovnost, může dojít k záměně jednotlivých vokálů. Záměny mezi samohláskami mohou nejčastěji nastat ve třech případech. Nejčastější je ten, kdy dochází k otevřené výslovnosti, která stírá rozdíly mezi samohláskami, např. i/í → e/é, o/ó → a/á, e/é → a/á, u/ú → o, ó. Naopak i příliš uzavřená, tzv. úzká výslovnost může deformovat vyznění samohlásek, především e/é, i/í. Při nedodržení kvality samohlásek dochází k neplnohodnotné, tzv. redukované výslovnosti (nezřetelné E), tj. a/á, e/é, i/í, o/ó, u/ú → ə.²³

3.3.1 SAMOHLÁSKY V ČEŠTINĚ

Při produkci českých samohlásek hraje významnou roli horizontální posun jazyka, podle kterého se rozlišují samohlásky na tři skupiny - přední, střední a zadní. Dalším faktorem, který se podílí na tvorbě vokálů je vertikální posun jazyka, podle kterého rozlišujeme taktéž tři skupiny, a to: nízké, středové a vysoké.²⁴

²² STRNADDOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. Gong, 1998. Izolované samohlásky, s. 30-31. ISSN 0323-0732.

²³ Srov. POKORNÁ, Jaroslava a Milena VRÁNOVÁ. *Přehled české výslovnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. Ortoepie abecedně, s. 359-856. ISBN 978-80-7367-169-3.

²⁴ Srov. HÁJKOVÁ, Eva. *Zvuková stránka češtiny : Úvod do fonetiky a fonologie*. vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2006. Samohlásky, s. 23. ISBN 80-7372-145-7.

Třetím kritériem třídění vokálů je zaokrouhlenost. Pro češtinu však toto kritérium není rozhodující.

Podle Zdeny Palkové má na vnímání mluvené češtiny významnou roli i odezírání. Jako důvod udává, že: „ *Ve standardní výslovnosti je postavení rtů u každého samostatného typu poněkud odlišné a podporuje zřetelnou diferenciaci samohlásek. Vzhledem k tomu, že nedochází k redukci samohlásek v každé slabice slova, patří výrazná retní artikulace k charakteristickým vlastnostem češtiny.*“²⁵

Český jazyk disponuje deseti samohláskami. Čeština má pět dlouhých (a:, e:, i:, o:, u:) a pět krátkých vokálů (a, e, i, o, u). Těmto deseti fonémům odpovídá čtrnáct grafémů. Navíc jsou vokály y, ý, ů, ě.²⁶

3.3.2 SAMOHLÁSKY V MONGOLŠTINĚ

Mongolština má na rozdíl od ČJ sedm dlouhých samohlásek: i:, e:, a:, u:, ʊ:, o:, ɔ: a šest krátkých samohlásek: i, a, u, ʊ, o, ɔ, které nalezneme v první slabice. Jsou to: i, ɪ, e, a, u, ʊ, ɔ, o. Mongolština má kromě těchto základních samohlásek jednoduché pomocné samohlásky a složené pomocné samohlásky.

V dalších slabikách se vyskytují plné samohlásky, které jsou rovněž foneticky zredukované. U koncových slabik Mongolci často vynechávají nebo polykají samohlásky. „*Platí zásada, že výslovnost všech samohlásek mimo první slabiku je silně redukována.*“²⁷

Michael Kohn se zmiňuje o uplatnění vokálové harmonie v mongolštině. Znamená, to „*že samohlásky vytvářené přední nebo zadní částí úst se v jednom slově navzájem nemíchají, takže samohlásky v kořeni slova odpovídají samohláskám v příponách.*“²⁸

²⁵ PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. vyd. 1. Praha : Karolinum, 1994. Popis češtiny: samohlásky, s.171 . ISBN 80-7066-843-1.

²⁶ Srov. HÁJKOVÁ, Eva . *Zvuková stránka češtiny : Úvod do fonetiky a fonologie*. vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2006. Samohlásky, s. 23. ISBN 80-7372-145-7.

²⁷ ŠÍMA, Jiří a Čojdžavyn LUVSANDŽAV. *Mongolsko-český a česko-mongolský kapesní slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s.750.

²⁸ KOHN, Michael . *Mongolsko*. vyd. 1., s. 112. ISBN 0-7352-390-6.

Určující jsou samohlásky, které se vyskytují v první slabice.

V mongolské gramatice, v práci Jirüken – ü toлта – yin tayilburi nazvané *Auricle of the heart*, se rozdělují samohlásky do souzvuchných tříd em-e „ženské“ a er-e „mužské“ a neutrální i se nazývá ersü.

Mongolské samohlásky se dělí na:

- a) mužské (zadní) samohlásky a, o, y;
- b) ženské (přední) samohlásky Ө, Ү, Э;
- c) neutrální samohláska и.

Ženské a mužské vokály se ve stejném slově nevyskytují. V každém slově může být jen jedna řada vokálů. Vokál и je neutrální a může být v obou typech slova.

Dále se mongolské samohlásky rozdělují do dvou tříd, které se také nemohou vyskytovat v jednom slově současně. Rozdělují se na hltanové samohlásky [a], [ɔ], [ʊ] a na nehltanové samohlásky [e], [o], [u].

V mongolštině je používání i/y proměnlivé. „*Dvě nepočáteční samohlásky [i] a [ɪ] jsou foneticky odlišné, ale nejsou v rozporu, od doby, kdy vlastnosti závisí na samohlásce předcházející slabiky.*“²⁹

3.3.3 SROVNÁNÍ ČESKÝCH A MONGOLSKÝCH SAMOHLÁSEK

Počet českých a mongolských samohlásek se liší.

Výslovnost je v mongolštině proměnlivá, hlásky jsou výrazně zredukovány podle pozice ve slově a záleží také na hláskovém okolí. Naproti tomu je výslovnost českých samohlásek relativně pevná. „*Zredukováne samohlásky se vyskytují pouze v nepočátečních slabikách a jejich vlastnosti závisí na předešlých plných samohláskách. Zredukována samohláska je ve skutečnosti centralizovanou variantou samohlásky předchozí slabiky.*“³⁰

---

²⁹ SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Vowels, s. 6. ISBN 0199260176.

³⁰ SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Vowels, s. 6. ISBN 0199260176

Když redukované samohlásce předchází sykavka nebo měkčená souhláska, redukovaná samohláska je *i*.

Výslovnost dlouhých českých samohlásek je relativně pevná, pod přízvukem se české vokály neredukují, tzn., že délka samohlásek není vázaná na přízvuk.

„V češtině je rozdíl krátkých a dlouhých vokálů v délce jejich trvání, jedná se tedy o opozici kvantity, nikoli kvality, jak je to patrné v některých jazycích. Dlouhé vokály se vyslovují delší dobu, v češtině v průměru dvakrát delší než v případě vokálů krátkých.“³¹

Zatímco má ČJ pět dlouhých samohlásek, v mongolštině jsou všechny samohlásky krátké, pokud nejsou zdvojené. Zdvojují se některé samohlásky kvůli zdůraznění přízvuku a prodloužení samohlásky.

Délka samohlásek je v češtině důležitá kvůli rozlišení významu, př. *Míla - milá, dal – dál, paní - páni*. Vokály, dlouhé i krátké, mohou být v češtině jak na začátku, uprostřed, nebo na konci slova.

V mongolštině se užívá zdvojených samohlásek, tedy dlouhých, nejčastěji v případech, pokud jde o oslovení. Ukažme si to na příkladu ženského jména *Nara*. V nominativu se vyskytuje jen jedno *a*, proto se vysloví krátce, kdežto ve vokativu píšeme dvě *a* – *Naraa*, tudíž vyslovíme dlouze.

V mongolštině se rovněž délkou samohlásek rozlišují slova, např. *хол* (daleko) a *хоол* (jídlo). Dlouhé slabiky se vyslovují prodloužením základní samohlásky jako v češtině. Pokud se dlouhé samohlásky vyskytují v první slabice, je na nich ještě přízvuk.

Krátké slabiky v mongolštině rozeznáme zřetelně pouze v první slabice, v dalších slabikách jsou redukovány a na konci slova jsou často vynechány. Stejně jako v češtině je délka samohlásek důležitá kvůli rozlišení významu.

V mongolštině výslovnost dlouhých a krátkých vokálů závisí na slabikové pozici ve slově. Ve výzkumu, který provedli Jan-Olof Svanteson, Anna Tsendina, Anastasia Mukhanova Karlsson a Vivan Franzén se píše, „že délka krátkých nebo dlouhých samohlásek v první slabice je téměř přesně polovina (v průměru 48

---

²⁹ HÁDKOVÁ, Marie; LÍNEK, Josef; VLASÁKOVÁ, Kateřina . *Čeština jako cizí jazyk : Úroveň A1*. vyd. 1. Olomouc : TAURIS, 2005. České hlásky, s. 35.

procent) trvání délky samohlásky. Trvání ostatních samohlásek jsou v průměru 61 procent trvání dlouhých samohlásek a jsou redukovány o ostatní – ne první samohlásky s trváním, které jsou 34 procenty trvání dlouhých prvotních samohlásek³²

3.3.4 PROBLÉMOVÉ JEVY

Z tohoto pozorování pro didaktiku vyplývá, že při produkci samohlásek způsobí M1J při učení ČJ největší problémy:

- a) kvantita samohlásek- žáci neumí rozlišovat a vyslovovat dlouhé samohlásky;
- b) výslovnost samohlásek u koncových slabik – dochází k polykání a redukcii samohlásek na konci slov;
- c) záměna samohlásek *e* a *i*;
- d) *ě* – rozlišení mezi *e*, *je*, *ě*;

Kvantita samohlásek působí žákům Mongolcům značné potíže. Proto je důležité postupovat s nácvikem dlouhých a krátkých samohlásek opatrně a postupně podle obtížnosti, tzn. nejdříve nacvičovat jednoslabičná slova a postupně přidávat slabiky. Musíme vycházet z faktu, že žáci nevnímají délku slabik stejně jako rodilí Češi. V češtině při tvoření dlouhých nebo krátkých samohlásek hraje přízvuk malou roli, naopak pro mongolštinu je délka a krátkost slabiky rozhodující pro srozumitelnost a význam slov. Proto by měl být správný postup při výuce takový, že se začne s rytmizací slov, která neobsahují dlouhé slabiky a která žáci znají. Poté by se měla procvičit slova, která obsahují jen dlouhé slabiky, a měla by se dát do kontrastu ke krátkým slabikám. Následně po nácviku délek by se měla procvičovat slova, ve kterých jsou délky rozmístěny různě. Teprve po zvládnutí těchto slov se mohou procvičovat slova, ve kterých kvantita mění význam slova, například: *kolik* – *kolík*, *paní* – *páni*, *vila* – *víla* ad. Tyto dvojice musí být dány do vět, aby žáci pochopili jejich význam, jinak by nácvik těchto slov postrádal smysl.³³

³² SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Vowels, s. 2-3. ISBN 0199260176.

³³ Srov. Kubická, Eva: *Metody práce při úpravě poruch učení u dětí druhého roku základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Grafie, 1994. Čtení a psaní slov podle délky, s. 34-35.

3.4 Dvojhlásky (diftongy)

Za dvojhlásku se označuje spojení dvou vokalických prvků v jedné slabice.

Co bylo řečeno o samohláskách, platí analogicky i o dvojhláskách. V mongolštině nalezneme více dvojhlásek než v ČJ.

3.4.1 DVOJHLÁSKY V ČEŠTINĚ

Typická česká dvojhláska je jen jedna, a to *ou*. Při produkci této dvojhlásky se přesunuje jazyk i rty „ z pozice pro hlásku *o* do pozice pro hlásku *u*.“³⁴ V češtině se objevují i dvojhlásky *au* a *eu*, které se vyskytují pouze v přejatých slovech. Tyto české dvojhlásky se skládají pokaždé z plné samohlásky *a*, *e*, *o* a z polovokálu *u*.

Plné samohlásky a polovokál se vyslovují jako jedna slabika.

Dvojhlásky se dají v češtině snadno zaměnit za dvě plné samohlásky, např. *auto* – *naučit*, *eufemismus* – *pneumatika*. Pokud jde o spojení heterosylabické, nevyslovují se *au* a *eu* jako diftongy. Když je diftong na morfemickém švu, také se nevyslovuje jako diftong, např. *poučit*.

3.4.2 DVOJHLÁSKY V MONGOLŠTINĚ

Na rozdíl od ČJ se nedají mongolské dvojhlásky vymezit tak jednoduše. V mongolštině se vyskytuje osm dvojhlásek a jedna trojhláska, které mají pevně danou pozici ve slově.³⁵

Jsou to tyto dvojhlásky: *aũ*, *oũ*, *yũ*, *ɣũ*, *ya*, *ua*, *uy*, *əũ*. Jediná mongolská trojhláska je *yaũ*.

Podle toho, kde se dvojhláska nachází, leží přízvuk. Uveďme si to na příkladu s dvojhláskou *Aũ*. Stojí-li dvojhláska *aũ* na první slabice víceslabičného slova, potom leží přízvuk na první souhláskové složce před *ň* již palatalizované (změkčené) *a*. Stojí-li tato dvojhláska uprostřed víceslabičného slova, potom přízvuk dostane druhá dvojhlásková složka, tedy *ň* se vyslovuje jako *ə*. Způsob artikulace zůstává

³⁴ PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1994. Popis češtiny: samohlásky, s. 172. ISBN 80-7066-843-1.

³⁵ Srov. VIETZE von Hans-Peter. *Lehrbuch der mongolischen Sprache*. Vyd. 2. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig, 1983. Diphthonge, s. 22

nezměněn na prostřední části hřbetu jazyka. Pokud se nachází dvojhláska na konci víceslabičného slova, vyslovuje se jako německé *ä* a artikuluje se v přední části hřbetu jazyka.³⁶

3.4.3 PROBLÉMOVÉ JEVY PŘI OSVOJENÍ DVOJHLÁSEK

Z výše uvedeného budou činit M1J ve výslovnosti dvojhlásek tyto potíže:

- a) budou mít tendenci vyslovovat dvojhlásky změkčeně, nebo je dokonce polykat
- b) problém nastane, kdy se žáci setkají se dvěma samohláskami vedle sebe, na tzv. morfematickém švu, a budou instinktivně číst tyto dvě samohlásky jako dvojhlásku

---

³⁶ Srov. VIETZE von Hans-Peter. *Lehrbuch der mongolischen Sprache*. Vyd. 2. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig, 1983. Diphthonge, s. 22-23.

3.5 Souhlásky (konsonanty)

Stejně jako samohlásky, tak i souhlásky v češtině a mongolštině se liší jednak počtem, jednak způsobem a místem artikulace. V českém jazyce existuje řada souhlásek, které jsou v mongolštině neznámé, a naopak. V mongolštině neexistuje ekvivalent českých „ř“, „x“, „t“, „h“, „w“, „z“, „ž“, „q“. V ČJ není srovnatelný ekvivalent s „Я я“, „Ц ц“, „Ю ю“, „Ш ш“.

3.5.1 CHARAKTERISTIKA ČESKÝCH SOUHLÁSEK

Čeština disponuje celkem dvaceti sedmi souhláskami.

České souhlásky dělíme podle míry šumové složky, která je v souhláskách obsažena.

„Největší skupinu, 21 českých souhlásek, tvoří souhlásky pravé, tedy čisté šumy, ve kterých není obsažena tónová složka. Jsou to: tzv párové souhlásky – *b-p, d-t, d'-t', g-k, v-f, z-s, ž-š, h-ch*. Do této nejpočetnější skupiny patří také ř, znělé a neznělé *c* a znělé a neznělé *č*. Druhou skupinu tvoří pět nepravých souhlásek, tzv. sonory. Vyznačují se tím, že se tónová složka kombinuje s konsonantností. Sem náleží nazály *m, n, ň* a likvidy *l* a *r*. Třetí skupinu zastupuje tzv. glide, v češtině je to hláska *j*. Vyznačuje se tím, že splývá se svým okolím.³⁷

ČJ má také sedm souhláskových dvojic, které tvoří varianty jednoho fonému. V češtině hrají významnou roli při produkci souhlásek především čtyři základní klasifikace, a to: způsob artikulace, místo artikulace, postavení měkkého patra a postavení hlasivek.³⁸

Třídění hlásek podle způsobu tvoření je nejdůležitějším kritériem. Souhlásky mohou být okluzivní, nebo-li závěrové. Ty jsou charakteristické tím, že v cestě

---

³⁷ Srov. HÁJKOVÁ, Eva . *Zvuková stránka češtiny : Úvod do fonetiky a fonologie*. vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2006. Soustava českých hlásek, s. 24. ISBN 80-7372-145-7.

³⁸ Srov. PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. vyd. 1. Praha : Karolinum, 1994. Popis češtiny: souhlásky, s. 208. ISBN 80-7066-843-1.

výdechového proudu je úplná překážka. V češtině za závěrové souhlásky považujeme: [p], [b], [t], [d], [tʰ], [dʰ], [k], [g], [m], [n], [ŋ].

Dále mohou být souhlásky v češtině semiokluzivní (polozávěrové). Znamená to tedy, že se vytvoří při výdechovém proudu překážka, ale před artikulací dojde k uvolnění. V češtině za polozávěrové souhlásky označujeme: [c], [ʒ], [č], [ž].

Třetí způsob tvoření je úžinový, tedy konstriktivní. Při výdechovém proudu nestojí v cestě žádná překážka. Čeština disponuje těmito úžinovými souhláskami: [f], [v], [s], [z], [š], [ž], [x], [h], [ř], [l], [r], [j].

Základní klasifikace souhlásek

Tabulka 2

MA			1		2		3		4		5		6		7		SO N	
			retné		reto- zubné		dásňové		patrové		hrtan.							
ZN			N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z	N	Z		
ZA	závě- rové	nosní		m		ŋ		n				ň		ŋ			So	
		ústní	p	b			t	d			tʰ	dʰ	k	g	ʔ		š	
	polozáv.						c	ʒ	č	ž								š
	úži- no- vé	strž.			f	v	s	z	š	ž				x	ɣ		h	š
		km.					ř	ř										š
								r										So
			bok.					l										So
	appr.											j					So	

MA = místo artikulace, ZA = způsob artikulace; ZN = znělost: Z = znělé, N = neznělé³⁹

Tabulka nám ukazuje základní klasifikaci souhlásek v češtině, která je rozdělena podle způsobu a místa tvoření, dále je v tabulce zobrazena akustická charakteristika souhlásek, kritérium znělosti a kritérium nosovosti. Tabulka je převzata ze *Zvukové stránky češtiny* od PhDr. Evy Hájkové, CSc.

³⁹ Tabulka je převzata z: PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. vyd. 1. Praha : Karolinum, 1994. Popis češtiny: souhlásky, s. 209. ISBN 80-7066-843-1.

3.5.2 CHARAKTERISTIKA MONGOLSKÝCH SOUHLÁSEK

Mongolština má sedmnáct souhlásek. Souhlásky se obdobně jako v češtině dělí na okluzivní, semiokluzivní a konstruktivní.

V mongolštině jsou za okluzivní souhlásky dány i afrikáty: [p^h], [p], [p^{jh}], [p^j], [t^h], [t^{jh}], [t], [t^j], [g], [g^j], [G], [c^h], [c], [č^h], [č]. Existují čtyři místa artikulace okluziv, a to: retní [p^h], [p], [p^{jh}], [p^j], velární [g], [g^j], dentální, nebo-li zubní [t^h], [t^{jh}], [t], [t^j] [c^h] [c], do této skupiny patří i alveolára (zubodásňová) souhláska [č^h] [č] a [G].

Semiokluziva se v mongolštině řadí mezi okluziva.

V mongolštině se za úžiny, tj. frikativy považují souhlásky [x], [x^j], [s], [š]. Velární [x] se vyskytuje ve slovech s nehltanovými samohláskami [e], [o], [u] a nevelární [x] ve slovech s hltanovými samohláskami [a], [ɔ], [ʊ].

Měkčené frikativy [s] a [š] nalezneme v postaspirační, v počáteční a středové pozici slova a v některých případech jsou předcházející samohlásky zbaveny znělosti.

Tabulka 3

Zde je zobrazen konečný seznam mongolských souhlásek. Z tabulky vidíme mongolské fonémy souhlásek, které jsou rozděleny podle způsobu artikulace a místa tvoření. Tabulka je převzata z *The Phonology of Mongolian*.⁴⁰

	labial	palatalized labial	dental	alveopalatal	palatal	velar	uvular
voiceless aspirated stops	(p ^h)	(p ^{jh})	t ^h	t ^{jh}			
voiceless unaspirated stops	p	p ^j	t	t ^j			
voiced stops					g ^j	g	G
voiceless aspirated affricates			c ^h	č ^h			
voiceless unaspirated affricates			c	č			
voiceless fricatives			s	š	x ^j	x	
nasals	m	m ^j	n	n ^j		ŋ	
voiced lateral fricatives			ɸ	ɸ ^j			
voiceless lateral fricative			(ɸ)				
rhotics			r	r ^j			
glides	w	w ^j			j		

⁴⁰ SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Phonemes, s. 25. ISBN 0199260176.

3.5.3 PROBLÉMOVÉ JEVY

M1J budou mít problémy při osvojení si českých souhlásek s:

- a) hláskami, které chybí v jejich jazykovém systému, tzn. *h, p* a *ř*;
- b) značné potíže jim způsobí i výslovnost *č, š, ž, z* – se samostatnou výslovností nemají větší potíže, spíše je problém v rozlišení hlásek *š, ž, č*;
- c) rozlišení párových souhlásek, např. *b-p*.

3.5.3.1 Nosovky

Hlásky [m], [n], [ň] jsou v češtině podle způsobu tvoření okluzivní souhlásky a podle akustické charakteristiky nazály nazývané též nosovky. Vyznačují se tím, že se tvoří v dutině nosní. V mongolštině se stejně jako v češtině užívá termín nazály, ale na rozdíl od češtiny disponuje mongolština šesti nazály: [m], [m^j], [n], [n^j], [ŋ], [N]. Velární [ŋ] se vyskytuje pouze ve slovech s nehltanovými samohláskami [e], [o], [u] a čípkové [N] pouze v hltanových slovech. „[ŋ] a [N] jsou na rozdíl od zbývajících nosovek propojeny řečí, která není normálně realizována, objevují se pouze jako nazalizace předcházející samohlásky.“⁴¹

Při výuce nosovek nedokážou M1J rozlišit, alespoň zpočátku, kdy se vyslovuje v českých slovech velární [ŋ]. Například ve slově *Hanka* - [Haŋka] nepoznají, že mají použít [ŋ], protože ve svém jazyce [ŋ] užijí jen tehdy, pokud se ve slově vyskytují nehltanové samohlásky [e], [o], [u]. Jinak samotná výslovnost nosovek jim nečiní žádné obtíže.

3.5.3.2 Likvidy

V češtině se jako likvidy označují dvě souhlásky úžinové, bokové [l] a kmitavé [r], které se označuje též jako vibranta.

Mongolština má obdobné likvidy jako čeština: laterální frikativu [lʒ] a vibrantu [r]. Tyto likvidy odpovídají měkčeným souhláskám [lʒ] a [r^j].

---

⁴¹ SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Nasals, s. 18. ISBN 0199260176.

V mongolštině je za typicky neobvyklý rys pokládána přítomnost laterální frikativy [lʒ] bez prostého laterálního [l].

Foném [r] je obvykle vyslovován jako vibrující [r], ale může být často zbaven znělosti na konci slov.

Při osvojování ČJ nedělají likvidy M1J žádný problém, jen by si, jako i u ostatních hlásek, měli dát pozor při výslovnosti obou likvid na konci slov, aby nedošlo k redukci těchto hlásek.

3.5.3.3. Glidy

Glidy jsou akusticky nevyhraněné souhlásky, které akusticky splývají se svým okolím. Čeština má pouze jeden glide, a to [j]. V mongolštině existuje glide [w], a také měkčený glide [w^j], který byl vyvinut ze staré mongolštiny, z okluzivy *p. Foneticky bývá glide [w] někdy popisován jako bilabiála (obouretná souhláska) [β].

M1J by neměly mít s glidy při osvojování ČJ větší potíže, jen měli klást větší důraz na výslovnost *j* uprostřed slova, aby výslovnost nesplynula s okolními hláskami.

3.5.3.4 Měkčené souhlásky

V češtině jsou tyto palatalizované souhlásky: *d', t', ň, j*. Mongolština také užívá palatalizovaných souhlásek, má jich jedenáct: [p^{ih}], [t^{ih}], [p^j], [t^j], [g^j], [x^j], [m^j], [n^j], [lʒ^j], [r^j], [w^j].

Měkčené souhlásky v mongolštině kontrastují s odpovídajícími jasnými souhláskami, ale pouze jen ve slovech, která obsahují hltanové samohlásky.

Palatalizované souhlásky nekontrastují po dvojhláskách. Akustické vyšetřování, které prováděl kolektiv autorů z Oxfordské univerzity, především Jan-Olof Svantesson, Anna Tsendina, Anastasia Mukhanova Karlsson a Vivan Frantén, prokázalo, že souhlásky na této pozici jsou foneticky měkčené. Vyšetřování mimo

jiné ukazuje stylizované sledované formanty [lʒ] a měkčené [lʒʲ] po [a:] a nekontrastivní [lʒʲ] po [ai]. Samohláska po této souhlásce je /i/. Je viditelné, že souhláska je měkčená po [ai], a proto je následující /i/ vyslovováno jako [i] spíše než [ɪ].

Při osvojení si ČJ bude M1J dělat obzvlášť potíže výslovnost *i* po *d'*, *t'*, *ň*. Budou mít tendenci vyslovovat *i* tvrdě, např. ve slově *nit*.

3.6 Přízvuk

Přízvuk se rozlišuje na slovní a větný. Slovní přízvuk je v češtině pevný a je zpravidla vázán na první slabiku nebo na slabičnou předložku. Některá slova však přízvuk nemají. Např. enklitika a proklitika. Enklitika jsou slova, která nemají přízvuk a váží se k předcházejícímu slovu s přízvukem. Mezi enklitika řadíme zejména jednoslabičná zájmena, příslovce, spojky, tvary pomocného slovesa být, zvrtné *se, si*, nebo kondicionálové tvary *bych, bys, by*. Proklitika jsou postavena před určitým slovem, připojují se k následujícímu slovu a vztahují na sebe přízvuk, jedná se o spojky, navazovací částice, odkazovací zájmena, například [a'zi:tra] = 'a zítra'.⁴²

V psané podobě se přízvuk v češtině nevyznačuje, ani není závislý na délce samohlásek.

V mongolštině bývá přízvuk také ve většině případů na první slabice jako v češtině bez ohledu na délku samohlásky, ale ostatní slabiky se mění v „*nezřetelnou směsici klesajících tónů*“.⁴³

V mongolštině platí, že umístěním přízvučné slabiky dochází k rozlišování významu.

V mongolštině se přízvuk graficky neoznačuje.

V mongolštině každá věta obsahuje jeden větný přízvuk, který je zpravidla umístěn na posledním taktu., stejně jako v ČJ.

Pro Mongolce učící se ČJ je ovládnutí přízvuku velmi těžké a způsobuje jim značné potíže. Podle soudní tlumočnice z mongolského jazyka Ing. Ojunčimeg Presové nezvládne žádný Mongolec český přízvuk tak jako v mateřském jazyce, dokonce ani ona ne, i když má osvojený celý český jazykový systém.

---

⁴² PROF. PHDR. KRČMOVÁ, CSC., Marie. Fonetika: Takt, slovo. [online]. Filosofická fakulta MU Brno, 2007 [cit. 2012-02-10]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/el/portal/estud/ff/js07/fonetika/materialy/ch04s02.html>

⁴³ KOHN, Michael. *Mongolsko*. vyd. 1, s. 112. ISBN 0-7352-390-6.

3.7 Asimilace znělosti

Zjednodušeně řečeno vzniká asimilace znělosti, tedy hláskové změny, kvůli zjednodušené výslovnosti. Obecně označujeme asimilaci regresivní a progresivní. V češtině je pouze artikulace regresivní, neboli zpětná. Postupná asimilace v češtině probíhá pouze v nářečí, například na Moravě *shoda* -> *zhoda* a, ve spisovné češtině se jedná o zpětnou asimilaci: *shoda* -> *schoda*.

V češtině existuje jedenáct párových dvojic, u kterých dochází k artikulační asimilaci. Jsou to:

Tabulka 4:

znělé	b	d	d'	g	v	z	ž	h	ř	dz	dž
neznělé	p	t	t'	k	f	s	š	x	ř°	c	č

V mongolštině dochází k asimilaci především tehdy, když určité hlásky (souhlásky i samohlásky) předcházejí jistým samohláskám. Například pokud při tvoření základní samohlásky „a“ následuje v další slabice samohláska „u“, potom dochází k palatalizaci hlásky „a“ v první slabice a dochází dokonce k redukci samohlásky. K palatalizaci dojde i po hláskách „ж“, „ш“ a „ч“, kdy dojde ke zdloužení samohlásky „a“.

„Když se v mongolštině vyskytují měkčené souhlásky na začátku slova, znamená to, že se staly výsledkem asimilace znělosti samohlásky i k následující samohlásce. Tento proces se nazývá lámání.“⁴⁴

Asimilace znělosti představuje pro M1J velký problém. Párové souhlásky slyší stejně, nerozeznají je.

⁴⁴ SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. vyd. 1. Oxford New York : OXFORD University press, 2005. Phonemes, s. 28. ISBN 0199260176.

4. OBECNÉ POKYNY PRO UČITELE K NÁCVIKU VÝSLOVNOSTI

V kapitole se věnujeme shrnutím zásadních pokynů při nácviku výslovnosti jiného jazyka než mateřského.

Před nácvikem výslovnosti by měl vyučující dodržovat některé zásady a řídit se doporučeními, aby byla výuka účinná.

- Před začátkem nácviku fonetického jevu by měl vyučující provést se žáky-cizinci přípravné aktivity jako dechové a průpravné cvičení včetně gymnastiky jazyka zvolené podle probírané hlásky, aby došlo u žáků k uvolnění mluvidel, a aby se žáci uvolnili. Tyto aktivity by se měly provádět zábavnou formou.
- Vyučující by měl preferovat cvičení, která jsou spojena s rytmem, rýmem a humorem. Tato cvičení odbourávají u žáků stres a napětí. Hravá forma nácviku výslovnosti má převažovat nad nezábavnou, žáci se tak rychle neunaví.
- Cvičení by měl vyučující střídat, není vhodné používat stereotypní cvičení, žáci se přestanou soustředit.
- Nácviku výslovnosti by měla předcházet poslechová cvičení, žáci si tak snadněji osvojí procvičované hlásky. Následně by se měla trénovat zvuková podoba jazyka, poté až psaná forma.
- Důležitá je i doba trvání procvičovaných hlásek. Nácvik provádíme v krátkých intervalech, po 2-3, max. 5 minutách, aby se žák neunavil a abychom nepřetížili mluvidla žáka.
- Pro vyučujícího je výhodné vést si svůj osobní záznam u každého dítěte, jak pokročil s výslovností jednotlivých hlásek.
- Platí, že pokud si cizinec neosvojí správně hlásku, kterou s ním vyučující procvičuje, neopravujeme jí, ale vyslovíme novou hlásku, a tu několikrát opakujeme, až do doby, kdy si žák hlásku relativně osvojí. Vhodné je opravovat vadnou hlásku individuálně s dítětem, nebo v kolektivu dětí, které rovněž danou hlásku neumí vyslovit správně, zabráníme tak pocitu studu u dítěte.⁴⁵

---

⁴⁵ Srov. Program na podporu správné výslovnosti hlásek. PALATINOVÁ, Alžběta. *RVP Metodický portál: Inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 17. 09. 2004 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: http://clanky.rvp.cz/clanek/s/P/72/PROGRAM_NA_PODPORU_SPRAVNE_VYSLOVNOSTI_HLASEK.html/

5. SOUBOR CVIČENÍ

Soubor cvičení obsahuje fonetická cvičení, která jsou zaměřena na uvedený problematický jev. Cvičení jsou rozdělena na devět částí. Každá část obsahuje fonetická cvičení, která jsou zaměřena na uvedený problematický jev, který byl vyhodnocen jako obtížný pro Mongolce, kteří si chtějí osvojit ČJ, na základě porovnání obou srovnávaných jazyků.

Cvičení zahrnují jednak jednoduchou slovní zásobu pro mongolské žáky začátečníky, kterou by měli ovládat, jednak i obtížnější, určenou pouze k názornému porovnání v rámci procvičování problematického jevu, u které se už nepočítá s vysvětlováním či překládáním. Jednotlivé části cvičení obsahují mimo jiné klasická cvičení i hry primárně určené pro žáky základní školy. Hry preferují jednak nácvik problematického jevu pomocí drilu, jednak nestereotypní typy cvičení, která plní funkci zábavnou.

Inspirace pro hry a cvičení byla nalezena v knihách Zuzany Beranové *Učíme se správně mluvit: Logopedické hry a hrátky*, Ljuby Mrověcové *Čeština pro ruský mluvící*, Ivany Novotné *Logopedická cvičení*, Ingeborg Ohnheiserové *Základy české gramatiky s texty a cvičeními: Kompendium určené jazykovým kurzům a k samostatnému studiu*, Bohdany Pávkové *Jak se kluci a holky učili říkat L, ĎŤŇ, CSZ, ČŠŽ, R a Ř: Logopedie pro děti od 4 do 7*, Aleny Trnkové *Cvičení na rozlišování českých hlásek: (pro zahraniční studenty)*. Hany Tymichové *Nauč mě číst a psát*, Jarmily Krejčíkové a Zuzany Kaprové *Náměty pro logopedickou prevenci: Hrátky se slovíčky pro kluky a pro holčičky*, Josefa Línska a Kateřiny Vlasákové *Čeština jako jazyk cizí : Úroveň A*, Hany Treuové a Ludmily Linhartové *Cvičné texty pro logopedii*, Zuzany Bubeníčkové *Rétorika*.

Všechny ilustrace v souboru cvičení jsou mé vlastní. Jako inspirace k některým ilustracím slouží knihy a příručky uvedené výše.

5.1 Samohlásky

1. Cvičení na rozlišování krátkých a dlouhých samohlásek:

a) Poslouchejte. Potom zopakujte.

Zavile – zavilé, paní – páni, předseda – předsedá, přežití – přežiti, klíčivá – klíčívá, případne – případné, svítivá – svítívá, žárlivá – žárlívá, vedeni – vedení, minule – minulé, udaná – udána, rozbity – rozbitý, napsaná – napsána, zdravice – zdravíce, hasící – hasící, vesele – veselé, pečící – pečící, obilí – obílí, tavicí – tavící, zapraží – zápraží, vybledly – vybledlý, hafani – hafání, palice – pálíce, ustalí – ustálí.

b) Podle poslechu doplňte označení kvantity:

Upír, vsakne, pes, rebus, štkani, moje, vlada, pohar, dudy, vyboj, kaně, věnec, užeh, bazen, pleni, zavin, majak, zuří, hrabě, prchá, uhoř, laska, praskne, čin, vrtak, brzdi, jedle, fara, uděl, fen, plyš, ul, dřič, kul, mlad, kopani, přilepene, vyvyšenina, usinajice, vybizejici, velevažene, vypadavani, mavani, vyprošťovani, posilovani, přirovnavani, operovana, párovani, napodobujici, jihovýchodni, dopisovatelka, pulhodinove.

c) Poslouchejte.

Roztříd'te slova do dvou skupin podle kvantity na krátká a dlouhá:

Hora, máma, pata, pátá, výlet, teplo, postel, pes, bazén, lípa, středa, síla, kolo, nůž, mává, sůl, kos, Helena, bílá, paní, mít, buď, táta, učí, půl, jedna, duben, vítr, prach, pata, volá, dálka, mír, sen, něco, hůl, potok, děti, motýl, oči, levý, pata, vámi.

krátká: hora, _____

_____

dlouhá: máma, _____

_____

d) Napište další slova na dané hlásky:

á: mává, Dán, káva, jaká, _____

é: celé, lék, _____

í/ý: jíst, mlýn, _____

ó: óda, _____

ú/ů: kůl, úskok, _____

e) Poslouchejte. Rozdělte slova do skupin podle délky slabik a přečtěte:

• značí krátkou slabiku, — dlouhou slabiku.

Typy slabik: ••   — —   • —   — •   • — •

teta   mává   najíst   lýtko   sluníčko

•• —   — ••   • — —   — • —

gumový   dálnice   vymáhá   zákonník

koblížek, zajíc, poznání, zpívá, následník, táta, pomáhá, děda, motýl, nemocný, tácek, dálava, lupič, Pálava, dává, píše, káva, náměstí, láká, malují, hýká, zamává, mlsají, nedává, chodíme, doznání, zůstane, nahá, zákusek, máslový, naříkat, chvátá, pomocník, bábovka, dudlík, chyba, voda, studená, bota, padá, tónina, vidíme, dýmka, kázeňský, kelímek, vypráská, páteří, volá, láká, klubičko, náhoda, vydání, lázeňský.

••	— —	• —	— •	• — •	•• —	— ••	• — —	— • —

2. Cvičení na výslovnost samohlásek:

a) Poslouchejte. Potom opakujte.

A: Auto jede sláva, sláva, táta mává, máma mává.⁴⁶

Dana a Jana mají kamaráda.

E: Evo, Edo, Emile, Elišce se líbí e.

Jednou v létě na výletě, děti běží rychle k chatě. Kotě na ně čekalo, a radostně mňoukalo.

I/Y: Nebyly by ryby, kdyby byly chyby.

Sluníčko svítí a víly vjí věnečky z bílého kvítí.

O: Ó zvoň, kovová podkovo!⁴⁷

Kos chodí bos okolo obrovského stromu.

U: Kubo, kup tu kupu hub!

Bum, buch, bum, bubnuje bubeník na buben.

3. Procvičování I/Í

Nejdříve necháme žáka vyslovovat hlásku e, ale zadáme pokyn, aby při produkci hlásky e roztahoval ústa do širokého úsměvu, přičemž jazyk směřuje k přední části tvrdého patra.

Průpravné cvičení:

Roztáhneme rty do širokého úsměvu a zařehtáme jako kůň – hííí. Poté hýkáme jako osel – íá íá íá.

Cvičení:

---

⁴⁶ BUBENÍČKOVÁ, Zuzana: *Rétorika*. Vyd. 1. Liberec, Technická univerzita, 2008. Cvičení na správnou výslovnost samohlásek a souhlásek, s. 14. ISBN 978-80-7372-358-3.

⁴⁷ BUBENÍČKOVÁ, Zuzana: *Rétorika*. Vyd. 1. Liberec, Technická univerzita, 2008. Cvičení na správnou výslovnost samohlásek a souhlásek, s. 14. ISBN 978-80-7372-358-3.

a) Rozlišujeme samohlásky é – í:

Eva – Iva, řečník – říční, malé – malý, len – lín, meč – míč, sen – syn, cep – cíp, mela – Míla, les – lis, klen – klín, jíl – jel, pecka – pícka, kleč – klíč, leje – lije, jel – jíl, jdi - jde, list – lest, milý – milé.

b) Poslouchejte. V kterém slově slyšíte e, zvedněte kartičku s e. Pokud slyšíte i/y, zvedněte kartičku s i/y.

Nesl, síto, líto, les, veze, víko, set, talíř, lýko, pes, silák, plíce, jed, jede, Alík, lék, Eva, jez, nemoc, zdraví, větev, sedl, mléko, pole, zvířata, blesk, rychlík, klícka, poslání.

c) Poslouchejte, potom přečtete:

Ivana jí rýžovou kaši. Lída má velikou sílu. Malý Pepík umí hezky číst. Osel hlasitě hýká – íá, íá, íá. Ivo jí sýr. Maminka myje nádobí. Babička utírá židli od inkoustu. Indiáni žijí v lesních stepích. Jarní kytky silně voní. Ivan míří vodní pistolí. Tatínek pije pivo. Slepíčka snáší vajíčka. Děti zpívají písničky a hrají pohádky. Alík je malý psík. Zvony hlasitě bijí. Hodiny tikají – tik tak, tik tak.

d) Poslouchejte. Zapište ta slova, která začínají na samohláskou i.

Inkoust, Irena, injekce, Eskymák, Ikaros, Eva, Iva, Ind, Emil, Ela, Iveta, Estonsko, Indián, Ivanka, Eliška, Emanuel, instrumentál, internát, emu, infarkt, Emička.

Inkoust, _____
_____

e) Cvičení na měkkost a tvrdost - rozlišování i/í a y/ý (di, ti, ni, dy, ty, ny):

Přečtete správně.

ničemný, ticho, boty, nýty, divný, Nymburk, tyto, tito, nit, motýl, tatínek, dívky, natírá, díra, potíže, tyátr, nížiny, cítit, obtisk, lodí, miny, mění, tým, tím, podíl.

4. Procvičování Ě

Průpravné cvičení:

Řekneme i a hned po něm e, potom roztáhneme rty do širokého úsměvu a přitom ukážeme zoubky. To celé opakujeme, ale už ukážeme zuby méně. Několikrát opakujeme.

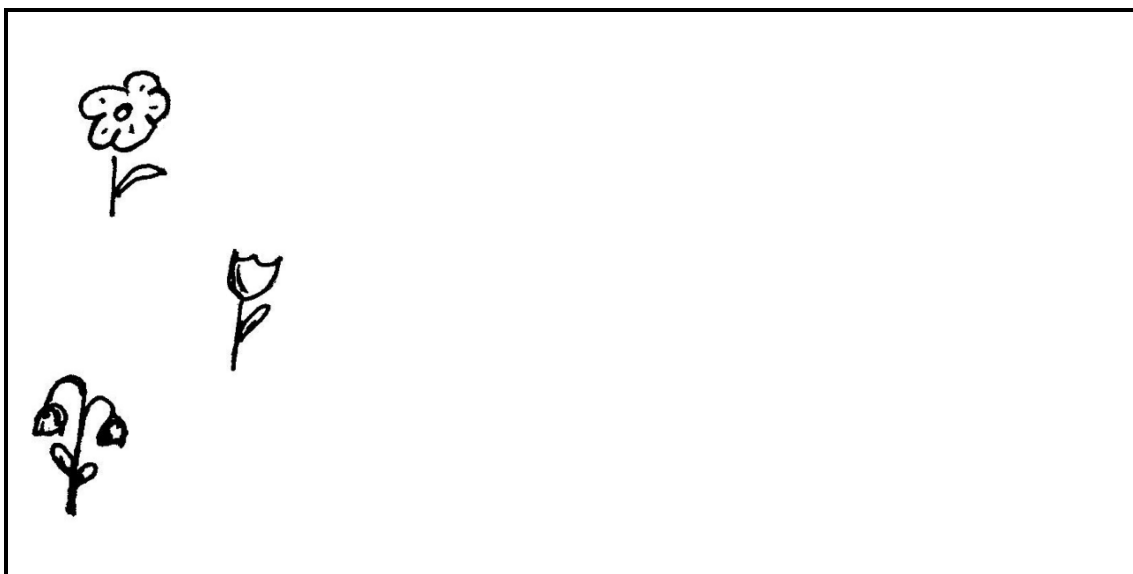
a) Poslouchejte a opakujte:

Květa, proměna, oběd, měď, pěkně, poupě, doupe, věnec, Bětka, věta, vězení, měna, běs, oběť, Oděsa, bělení, pomněnka, odměna, běda, pěna, pápěří, zpěvák, věno, pěvkyně, věšák, květiny, běh, pěnkava, Věnceslav, pověsit, zpěv, obě, posměch.

b) Diktát

Květa je s Bětkou a maminkou na výletě. Na louce vidí pěkné květy. V dálce Květa vidí dvě květinčky, obě vášnivě utrhne a běží ukázat kamarádce Bětce. Děvčata nevědí, jak se květinčky jmenují. Bětka si najednou vzpomněla, že její dědeček všem květům rozumí. Tak šly Bětka i Květa za ním. Děda zrovna dělá kotěti na dvoře bedýnku, ve které bude kotě bydlet. Vezme květinčky do rukou, zkusí si přivonět, ale hned se odtáhne, voní to strašně špatně, dokonce tak špatně, že to nepěkně vonělo i kotěti. „Běda, děti, běda,“ láteří děda. „To nejsou květiny na věneček, ale krmení pro medvědy.“ Děvčata se zděsí, vždyť medvědi nebudou mít co jíst. Nakonec to vše dobře dopadlo, děda s Bětkou a Květou odnesli do medvědího doupěte sklenici medu, aby medvědi netrpěli hladem. Za odměnu, že byla děvčata tak hodná, ukázal jim dědeček louku plnou barevných voňavých květin.

Cvičení (na odreagování po náročném diktátu): Do políčka dokreslete a vybarvěte louku plnou květin.

c) **Cvičení na měkkost a tvrdost – de, te, ne, dě, tě, ně, bě, pě, vě:**

Přečtete správně.

zpěvák, šedě, děsný, věnec, pero, pěkně, večer, obětí, zpěnit, zpevnit, dětský, nitě,
něco, nebesa, závěs, topení, vědět, pěvec, bez, běda, letiště, měsíčně, soutěž,
dědeček,

obědvat, bere, teta, vzápětí, tepelně, vyvěrá, betlém, vyděsit, věšák, pereme, obě,
dělo, sněhulák, těsto, kadeti, zpěnit, zloděj, klidně, baterka, dlaně, panečku, kleště ...

5.2 Dvojhlasíky

1. Poslouchejte a opakujte. Potom čtete znovu sami.

ou: boule, kouká, poupě, doupě, oblouk, obrouček, loupat, doufá, mouka, šoupat, pofoukat, nehoupá, dlouhou, moucha, pouhá, louka, koupe, bouchá, krouží, sousedka, moudrá, trouba, ouvej, koušou, modrou, loutka, bouda, meloun, koule, ploutev...

au: au, aula, klaun, auto, aukce, faul, autobus, autogenní, autogram, pauza, autoškola, automapa, Austrálie, Paul, kosmonaut, kraul, restaurace, kolaudace...

eu: euro, eufemismus, eukalyptus, leukoplast...

2. Poslouchejte a opakujte.

loupat – lopat, pouť – pojd', saunou – sauna, koupe – kope, ploutve – pro tvé, auto – a to, trouba – trub, loupe – lupen, euro – éra, klenout – klenot, kouř – kuř, plout – plot – pluje, slout – sluje, pauza – pasát, koule – kolek, Paul – pal.

3. Čtete správně dvojhlasíky a dvě hlásky v různých slabikách.

Aurora, plouží, neuctivý, houska, poučení, bouchá, pneumatika, hloupnout, mňau, cestou, neutrální, housenka, doufá, naučit, sloup, klouže, mrňous, heuréka, loučení, poučení, kouř, trauma, ouvej, louská, neurolog, chroupou, sauna, feudál, kroucení.

4. Přečtete jen slova, která obsahují dvojhlasíky ou, au, eu.

Soupeř, poučení, kouřit, Kuba, klouzat, plus, autobus, fén, bouchá, bota, loupež, lupič, sloučenina, vyloučení, knot, dlužit, koupel, kope, pauza, houpat, prut, lopuch, mnout, poučka, Laura, vakuum, kraul, král, pneumotorax, studium, houpý houp, neuctivý.

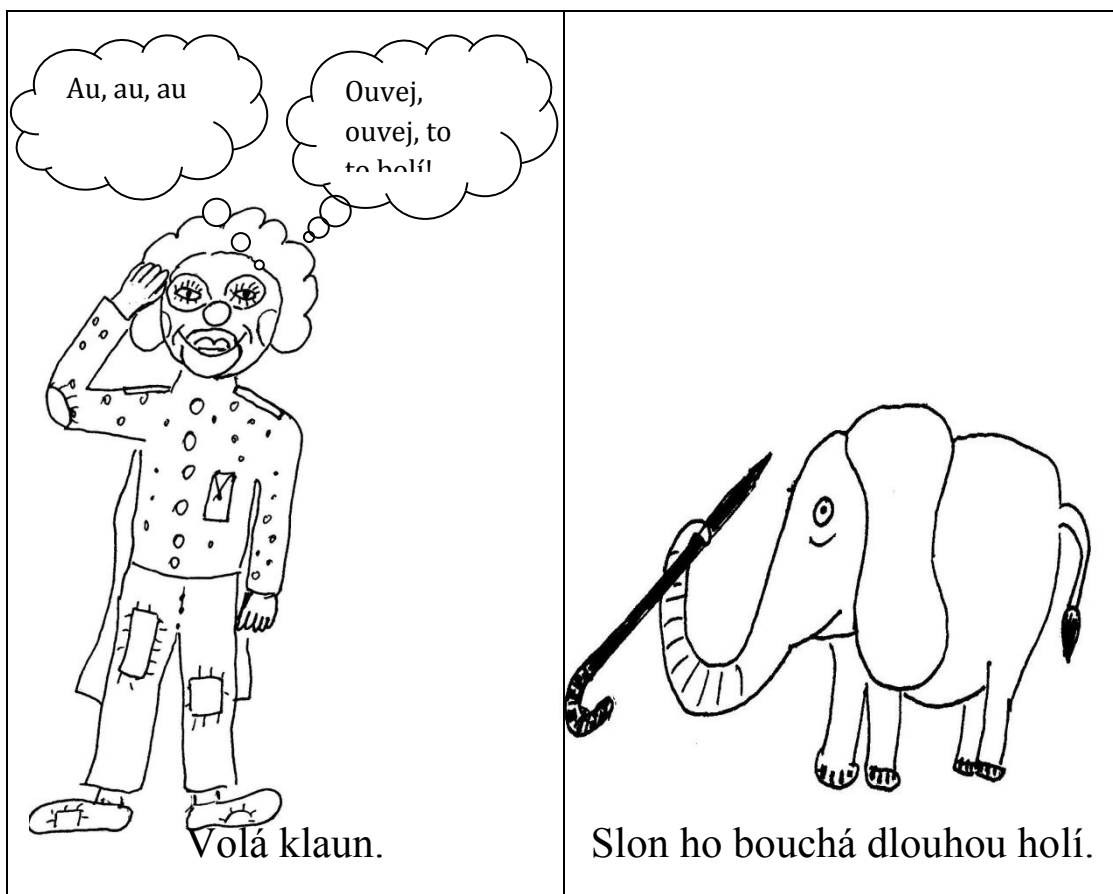
5. Z níže uvedených slov vytvořte nejméně tři věty. Použijte i jiná slova, než vidíte:

Auto, kouká, euro, sauna, Paula, houska, doučování, mňouká, pneumatika, louka, naučit, sloup, klouže, houká, Paul, klaun.

Paul kouká na klauna. _____
_____
_____

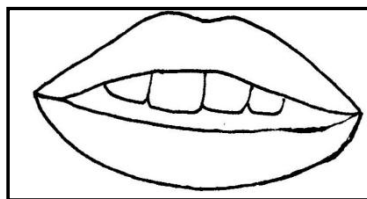
6. Komiks

Klaun

5.3 H, CH

48

Nehýbej příliš ústy. Pusu mírně otevři, aby ti byly vidět horní zuby.

Postavení mluvidel při h:

Rty jsou mírně otevřené, jazykem nehýbáme. Při nácviku hlásky h přilož jednu ruku na své hrdlo a druhou ruku na hrdlo učitelky a sleduj, jak se hlasivky chvějí.

Postavení mluvidel při ch:

Rty jsou mírně otevřené, vidíme jen přední zuby, jazyk zůstává v klidové poloze. Zvuk při souhlásce ch se tvoří v oblasti měkkého patra.

Dechová cvičení při h:

Zavřeme ústa, zhluboka se nadechneme nosem, vydechneme pusou a houkáme: hú, hú, hú.

Dechová cvičení při ch:

Dýcháme si na ruce, aby nám nebyla zima.

Pořádně se nadechneme a poté hluboce vydechneme, opakujeme několikrát.

Průpravná cvičení při h:

Jede vláček – hú hú.

Zavřeme ústa a vzdycháme po těžké práci.

Smějeme se: ha, ha, ha, he, he, he, hi, hi, hi, ho, ho, ho, hu, hu, hu, hou, hou, hou.

---

⁴⁸ STRNADOVÁ, Eva: *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*. Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1998. S. 28. In Gong. ISSN 0323-0732.

Průpravná cvičení při ch:

Procvičujeme si čelist, široce otevíráme a zavíráme ústa.

Smějeme se: nejdříve zavřeme ústa, nadechneme se, a teprve při výdechu napodobíme smích: chachacha, checheche, chichichi, chochocho, chuchuchu.

Cvičení:

1. Poslouchejte a opakujte (h):

Had, hrad, hrách, hej, hou, hroch, hůl, Hana, hala, hází, hajný, haló, hrábě, hora, hroch, husa, hvězda, hýbe, hyzdit, Hynek, hodiny, houpačka, houbička, hedvábí, housenka, harmonika, líh, jehla, kniha, pahýl, nehet, piha, pohled, pohár, mohyla, přehled, výhled, jahoda, zahučet, kahánek, záhuba, kobliha, lahoda, pohledávka...

Hádej, hádej, hadači. Hela se houpá. Hou, hou, hou, děti z jahod jdou. Hana a Honza hledali jahody. Kočí volá na koně – hí, hí, hije! Had se hýbe hbitě. Hlídač hlídá hrad. Honzík houpe Haničku – houpy houp, houpy houp. Helga hledá houby a jahody.

2. Poslouchejte a opakujte (ch):

Chuť, chata, chápe, chrápat, chyba, chůva, chytá, chechtá, chrochtá, chodba, chodník, chválí, chodí, chmýří, chleba, chůdy, mech, plech, hoch, ucho, moucha, plachta, lechtá, kuchař, buchtá, kuchtík, odchod, chládek, kachna, chalupa, chlupatý, pochůzka, výchozí, bachyně, s příchutí, nachýlit, obchodní, blatouchy, kuchařina, pochlebovat.

Michala se chechtá – chachacha, chichichi. Kuchtík kuchtí buchtu. Chlupatý pes chytil blechu. Jáchym chodí na chůdách. Chlapci chytají u chaty na mechu mouchy mucholapkami. Chutnají nám čerstvé buchty. Michal vzdychá – ach, ách, ách.

3. Rozvoj fonemického sluchu:

a) Poslouchejte a rozlišujte h/ch:

Hod – chod, pochyby – pohyby, vrhy – vrchy, prach – práh, pohybuje – pochybuje, chladí – hladí, ztuhlý – ztuchlý, utuchlo – utuhlo, ohrne – ochrne, chybný – hybný, vymáhat – vymáchat, ochoří – ohoří, hodí – chodí, utuchne – utuhne, zatuhne – zatuchne, prochází – prohází, výhodní – východní, chov – hov, míhá – míchá.

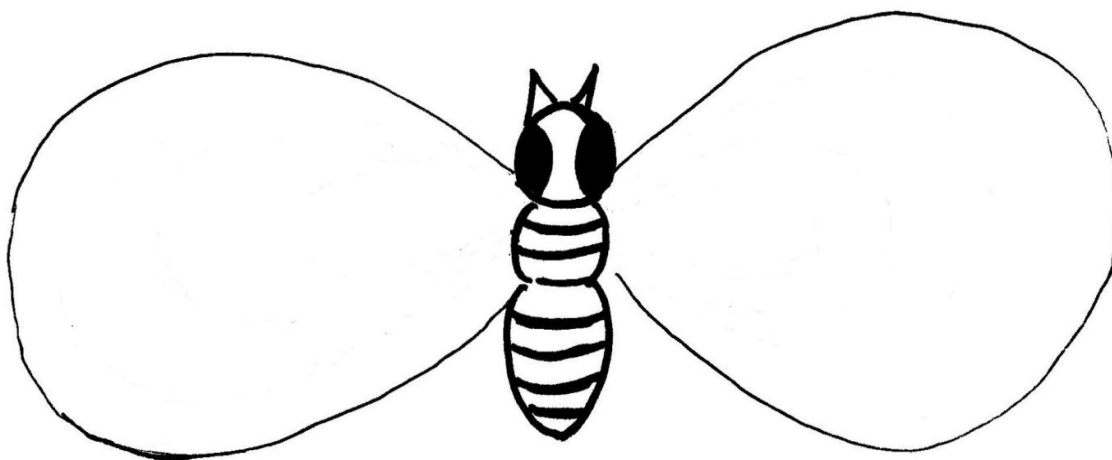
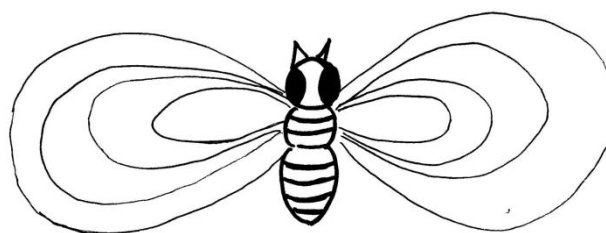
b) Doplněte h/ch podle poslechu:

...adr, ...ost, ...odba, ...ana, ...lupy, ...ajný, ...ovat, ...ybí, ...ubička, rou...o,
po...ár, vr...ol, pa...ýl, prů...od, drá...a, ná...oda, ú...ylka, po...odovat, ro...,
štra...at, de...ovka, du...a, kul...ání, na...ýlit, s...ody, ka...an, kobli...a, vr...olek,
po...anka, var...ánky, m...ouřit, po...lebník, je...lička, pi...lavý, uplá...ne..., u...o,
stra..., kobli...a, bo...ník, ...e...tá, kuli..., ja...oda, za...nout.

4. Cvičení:

**Dokresli mouše křídla podle vzoru,
a přitom si říkej tuto větu:**

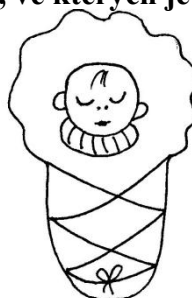
Moucha mává křídly.

5. Báseň:

Zvýrazni pastelkou všechna slova, ve kterých je h.

Hajej, hajej, pacholátko,
houpe tě tvá maminka.
Pohoupe tě do usnutí,
hajá malá Haninka.⁴⁹

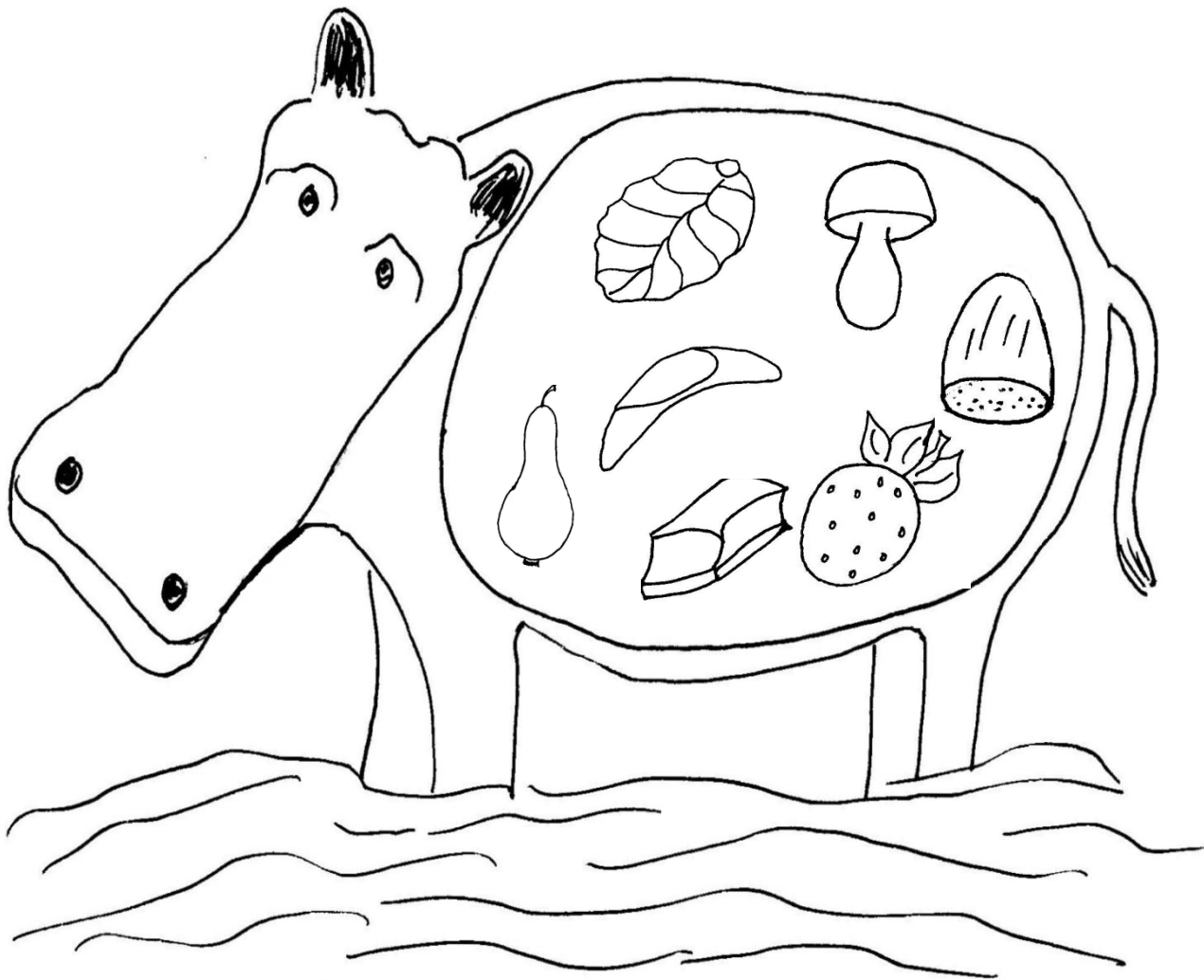
⁴⁹ FIALOVÁ, Ivana et al: *Rozumíš mi?: Logopedická cvičení a hry k odstraňování špatné výslovnosti.* Praha: BLUG. Ř, s. 115. ISBN 80 – 85635 – 81 – X.

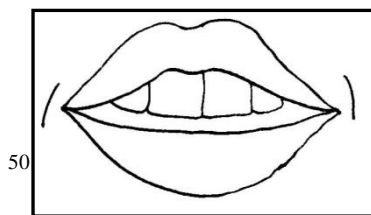
6. Cvičení:

Hladový hroch

Poslouchej. Vybarvi ty obrázky, které obsahují hlásku h. Potom řekni, co hroch snědl.

5.4 Ď, ť, ň

Rozdíly mezi ě, ť, ň tvoříme změnou tvaru jazyka, který přitiskneme k přednímu patru.

Hlásky ě, ť, ň vytvoříme ze souhlásek d, t, n.

Postavení mluvidel:

Hrot jazyka se musí opírat o dolní řezáky, přitom je hřbet jazyka (nebo celý jazyk) přitisknut k tvrdému patru.

Průpravná cvičení:

Napodobujeme zvuky a hlasy zvířat. Např. mňau, típ, ťuk ťuk, ťapy ťap.

Napodobujeme zvuk hodin. Tik, tak, tik, tak, tiky, tiky, tiky, tik, tik, tiky, tak, tak, tak...

Představíme si, že jsme po dobrém obědě. Hýbeme jazykem nahoru, dolů, doleva, doprava, olizujeme si rty.

Vytvoříme si z jazyku miskou. Prohýbáme jazyk. Pokud nám to nejde, pomůžeme si prstem.

Dechová cvičení:

Foukáme jako vítr do všech směrů, nahoru, dolů, doleva, doprava.

Přivoníme si ke květině.

---

⁵⁰ STRNADOVÁ, Eva: *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*. Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1998. S. 26. In Gong. ISSN 0323-0732.

1. Nácvik výslovnosti **d', t', ň**:

Pavel Dolejší doporučuje začít s nácvikem výslovnosti **t'**, poté **d'** a nakonec s **ň**.⁵¹

Ť: nejdříve začneme s výslovností tvrdého protějšku **t** ve slabikách; **ta, te, ty, to, tu**, přitom při vyslovování těchto hlásek stlačuje pomalu hrot jazyka za dolní řezáky, až vznikne **t'**. Následně cvičíme slabiky **t'a, tě, ti, t'o, t'u**. Po zvládnutí měkké hlásky procvičujeme fonemický sluch žáka a rozlišujeme tvrdé a měkké slabiky **t-t', ta-t'a, te-tě, ty-ti, to-t'o, tu-t'u**.

Stejným způsobem procvičujeme i hlásky **t'** a **ň**.

Při **Ď** začneme s výslovností tvrdého protějšku **d** ve slabikách; **da, de, dy, do, du**, přitom při vyslovování těchto hlásek stlačuje pomalu hrot jazyka za dolní řezáky, až vznikne **d'**. Následně cvičíme slabiky **d'a, dě, di, d'o, d'u**. Po zvládnutí měkké hlásky procvičujeme fonemický sluch žáka a rozlišujeme tvrdé a měkké slabiky **d-d', da-d'a, de-dě, dy-di, do-d'o, du-d'u**.

Nakonec procvičujeme hlásku **Ň**. Nejprve žák vytvoří tvrdé slabiky **na, ne, ny, no, nu**, následně také stlačuje hrot jazyka za dolní řezáky až do doby, kdy vysloví zvuk podobný **ň, ňa, ně, ni, ňo, ňu**. Poté rozlišujeme souhlásky a slabiky **n-ň, na-ňa, ne-ně, ny-ni, no-ňo, nu-ňu**.⁵²

2. Rozvíjení fonemického sluchu:

Když uslyšíte **d, t, n**, dupnete nohou, když **d', t', ň**, ťuknete do lavice.

Dýka-dívka, nit-nýt, paní-pány, typ-tip, Dubí-duby, dni-dny, ty-ti, d'as-dáš, dým-bdím, někdy-necky, tiká-tyká, den-děda, tým-tím, tápat-ťapat, kotě-poté, vodí-vody, sudí-sudy, ony-oni, hodí-hody, podoba-pod'obat, sedí-sedy, letí-lety.

---

⁵¹ DOLEJŠÍ, Pavel. *Jak se naučit správně vyslovovat : Populárně naučná příručka pro rodiče dětí s vadami výslovnosti*. vyd. 1. Humpolec : JAS, 2001. Výslovnost souhlásek **t', d', ň**, s. 60. ISBN 80-86480-05-4.

⁵² Srov. DOLEJŠÍ, Pavel. *Jak se naučit správně vyslovovat : Populárně naučná příručka pro rodiče dětí s vadami výslovnosti*. vyd. 1. Humpolec : JAS, 2001. Výslovnost souhlásek **t', d', ň**, s. 60. ISBN 80-86480-05-4.

3. Poslouchejte a opakujte:

Ď: at', div, d'as, díl, dík, děs, loď, na ní, dívá, divák, zloděj, dělat, dílna, díra, děti, anděl, oděv, vidí, mládě, hodí, chodit, hladí, hadi, slídit, děda, pádit, divočák, pondělí, neděle, divadlo, hodiny, naděje, podělil se, nadílka, naštěstí, medvědi, vydědí.

Ť: ťap, ťuk, at', plet', svit', chuť, síť, kvítí, potí, těsný, oběť, početí, těšit, paměť, ticho, platit, kotě, plachtit, natírá, soutěž, zátěž, potíže, laťka, na světě, ťuky ťuk, labuť, utíká, kořata, z paměti, těhotná, zarmoutit, naštěstí, jeptiška, těstoviny, těhotenství, tekutina.

Ň: dlaň, nit, hnít, naň, laň, špatně, něco, Toník, němý, oheň, paní, páni, sluně, vonět, nikdo, nikam, sukně, básník, loni, koník, kněžna, snědý, kuňka, laňka, lesní, kuchyně, plameňák, básnička, dělnice, vedení, Hanička, honička, nijaký, jeleni, odstranění.

4. Poslouchejte. Rozdělte do skupin slova podle hlásek, které obsahují:

Divný, hostina, den, potyčka, dýka, nitě, smetí, dívka, divoký, paty, platí, dýně, kladivo, tatínek, letí, platy, vydělá, tanec, pletivo, divný, potichu, prodyšnost, dívat se, na lodi, plody, kotě, telecí, boty, v botě, laťka, Tamara, tymián, chodíme, svítit.

D – den...

Ď – divný...

T – potyčka...

Ť – nitě...

5. Báseň

Opakujte po učiteli a při říkání básně domalujte vlny.

Lodky a lodě

Plavou po vodě.

Pěkně se koupou,

Na vodě houpou.⁵³

⁵³ FIALOVÁ, Ivana et al: *Rozumiš mi?: Logopedická cvičení a hry k odstraňování špatné výslovnosti*. Praha: BLUG. Ď, s. 47. ISBN 80 – 85635 – 81 – X.

6. Čtete plynule:

Zvýrazněte pastelkou ta slova, která obsahují hlásky *ď*, *ť*, *ň* a ještě jednou je nahlas vyslovte plynule za sebou.

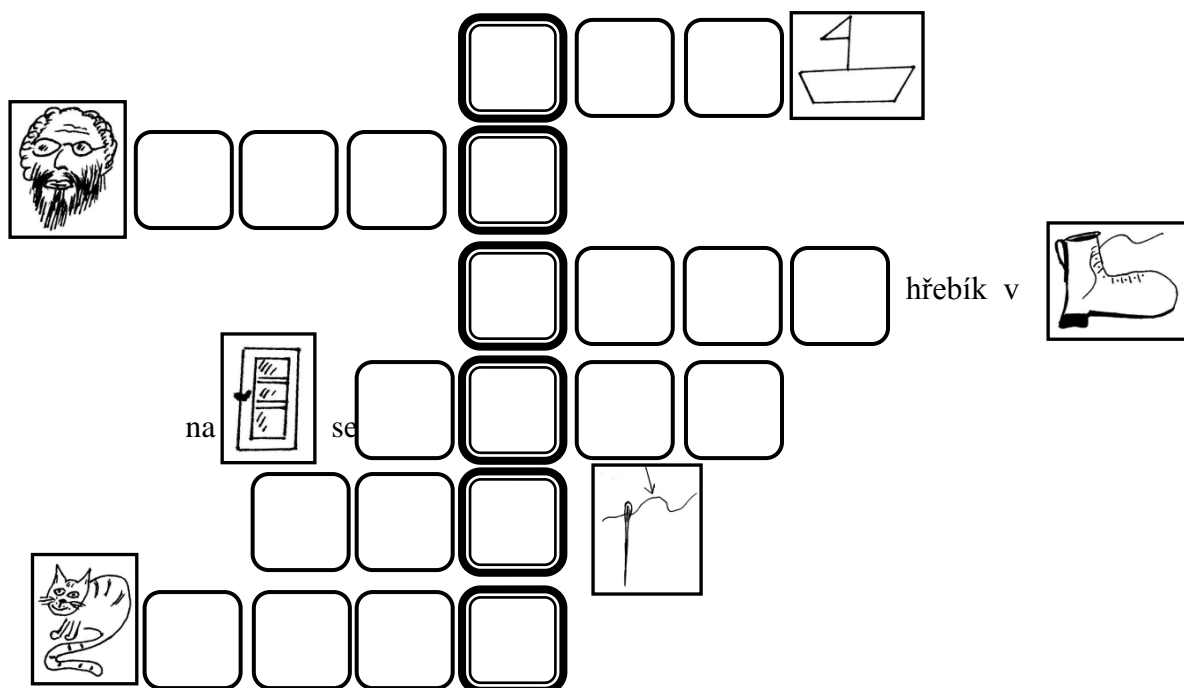
Plameňák

Na kameni stál plameňák. Zhlížel se ve vodě. Chtěl, aby všichni obdivovali, jak je štíhlý.

Pluly kolem labutě. Divily se, jak je plameňák hubený. Usoudily, že u plameňáků mají špatnou kuchyni. A tak plameňák nesklidil u labutí žádný obdiv.⁵⁴

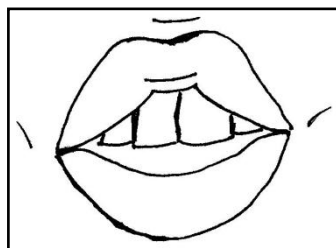
7. Křížovka

Vyplň křížovku a pomoz si slovíčky z materiálu nahoře (cvičení 3 a 4).

⁵⁴ TREUOVÁ, Hana; LINHARTOVÁ, Ludmila: *Cvičné texty pro logopedii*. Vyd. 2. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2002. Ń, s. 129. ISBN 80-7311-007-5.

5.5 Č, Š, Ž

55

Mírně našpul rty. Zuby měj sevřené.

Postavení mluvidel při č: Vytvoř souhlásku c, ale více vyšpul rty. Zuby lehce skousni, zuby našpul, špičku jazyka posuň nahoru k přednímu patru. Potom šeptem vyslov Ť.

Postavení mluvidel při š: Souhlásku š vytvoř ze souhlásky č, postavení mluvidel je podobné jako při vyslovování souhlásky č, liší se pouze v tom, že za horními řezáky vznikne mezírka, kterou prochází výdechový proud. Dlouze vyslov č až vznikne zvuk, který se podobá souhlásce š.

Našpul ústa, jako když chceš pískat, dotkni se jazykem za horní dásní a napodobuj lokomotivu: ššš ššš.

Postavení mluvidel při ž: Našpul ústa, jako když chceš pískat nebo foukat, zuby stiskni lehce k sobě. Jazykem se dotkni za horní zuby a bzuč jako čmelák

Dechová cvičení

Foukáme na peříčko: nadechneme se nosem, ústa dáme do kroužku a vydechneme na peříčko.

Ze syčení sss přejdeme na ššš. Zvuk postupně zesílíme a poté ztišíme. Poté zesilujeme a zeslabujeme zvuk nepřetržitě, bez jeho přerušení.

Vydechujeme přerušovaně s-s-s, poté přejdeme na š-š-š. Můžeme i kombinovat s-š-s-š-s-š.

Veliký nádech nosem a přivoníme ke kytice. Opakujeme třikrát.

Dlouze vydechujeme a střídáme souhlásk š,ž.

⁵⁵ STRNADOVÁ, Eva: *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*. Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1998. S. 26. In Gong. ISSN 0323-0732.

Průpravná cvičení

Napodobujeme kapříka: rty dej do kroužku tak, aby se rty lehce dotýkaly a oddalovaly.

Posíláme pusinku: našpul rty a pošli pusinku.

Uspáváme miminko: ššš ššš ššš.

Napodobujeme vláček, při výdechu špulíme rty.

Dlouze vyslovujeme ž: žžžž – žžžž – žžžž.

Kloktáme vodu nebo bubláme do vody – tato cvičení slouží k procvičení měkkého patra, které je důležité pro správnou produkci hlásky ž.

1. Poslouchejte a opakujte.

č: ča, če, či, čo, ču, čou, čau, ač, eč, ič, oč, uč, ouč, auč

meč, bič, tyč, klíč, míč, čáp, čas, Čech, čin, oči, točí, hučí, peče, háček, bečka, čelo, čuník, babička, tetička, Anička, dědeček, mistička, opička, jablíčko, čepička, vajíčko, čokoláda

Babička peče koláče. Anička hází míčem. Kočička pije z mističky mléčko. Kočka motá klubíčko. Toníček se točí na kolotoči. Pepíček se učí číst. Čáp čeká na čápátka.

š: ša, še, ši, šo, šu, šao, šou, aš, eš, iš, oš, uš, auš, ouš

myš, šij, máš, koš, náš, šel, šum, šíp, šarm, šek, šaty, uši, našli, šátek, šunka, výška, myška, šiška, šelma, šiška, šála, šelma, mašinka, pěšinka, šapitó, šišatý, plyšový, šedivý, ryšavý

Míša našel šest šišek. Lukáši, Miloši, Vašku, napište Štěpánovi! Šaty věšíme na věšák.

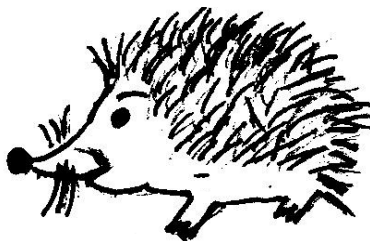
Dáša šije šaty. Míša našel tašku. Hošík žene husy ven – kšá, kšá. Půjdeš na poštu?

ž: ža, že, ži, žo, žu, žau, žou, až, ež, iž, ož, už, auž, ouž

žák, žít, žel, žok, žuch, žena, žába, želva, židle, žito, ženich, žito, bažant, kaluž, železo, žirafa, žaludek, žehlička, pažitka, užovka, žížala, ponožka, stonožka

2. Báseň

Ježek, ježek, ježatý,
kožich má až na paty,
na kožichu bodlinky,
od ježkovy maminky.

Zřetelně předneseme celou básničku. Poté vyslovujeme pomalu jednotlivé verše.
Děti je po nás opakují, až se naučí celou básničku nazpaměť.

3. Dvojsměrka: Najděte co nejvíce slov se š, č, ž. Potom přečtěte.

O	P	Ž	S	K	O	Š	S
J	Š	I	P	O	E	Y	L
E	N	D	O	Č	I	Ž	U
Ž	E	L	A	K	I	E	N
E	K	E	Č	A	Č	N	Í
K	B	I	Č	G	B	I	Č
Š	H	S	M	Y	Š	C	K
Ž	Á	B	A	N	M	H	O

4. Doplňte č, š, ž. Potom přečtěte.

Vlá...ek jede: ššš - ... - ....

Sluní...ko svítí na obloze.

Miloš pí...e dopis.

Čeněk volá na ko...i...ku: čičiči ...i...i...i ...i...i...i.

...ába ...ije v kalu...i.

Cílka se u...í ...íst.

...í...ala ...ije v zemi.

5. Cvičení fonematického sluchu č-š, š-č. Opakujte po učiteli.

čest-šest, míč – myš, myška-myčka, líčka-liška, šiška-klička, šípek-čípek, pekáč-sekáš, češe, číše, čeština, číšník, špaček, šička, kašička, šištička, ušáček, deštníček, vlašťovička, píšťalička

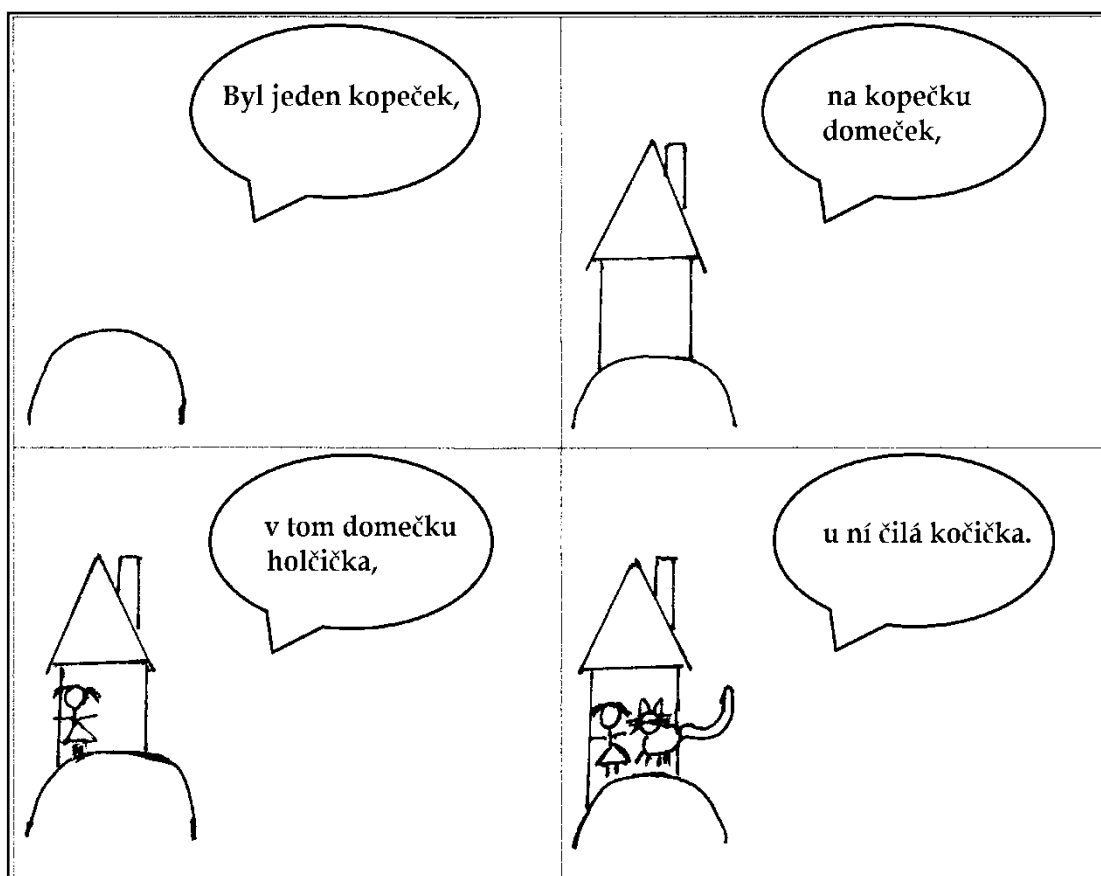
6. Cvičení fonematického zvuku č-ž, ž-č. Opakujte po učiteli.

žluč, čížek, žáček, lžička, žlučník, žabička, žemlička, činžák, ježeček, knížečka, mužiček, žežulička

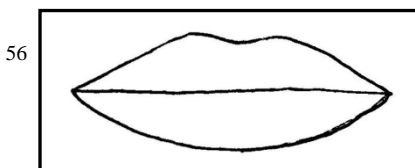
7. Cvičení fonematického zvuku ž-š, š-ž. Opakujte po učiteli.

šel-žel, šok-žok, šarm-žalm, šál-žal, šahá-žáha, šije-žije, mošna-možná, věžák-věšák, vaše-váže, žampion-šampion, ženeš, žádáš, žehliš, kožešina, žaluješ

8. Komiks

5.6 P

Stiskni rty, schovej zuby a zadrž vzduch. Potom povol rty a vypušt' vzduch na ruku. Zašeptej p.

Postavení mluvidel:

Rty jsou sevřené, zuby nejsou vidět. Potom rty otevřeme a vyslovíme p.

Dechová cvičení:

Foukáme na lehké předměty, například na pírko nebo papírek.

Průpravná cvičení:

Posíláme pusinku.

Hlasitě šeptáme hlásku b, tím vznikne zvuk podobný p.

Máváme mamince: pá pá

Krmíme panenku: papá

Kuře pípá: píp píp

Napodobujeme dešťové kapky: kap kap kap

1. Poslouchejte a opakujte:

pa, pe, pí, po, pu, pou, pas, pes, píp, páv, pán, půda, paní, padá, Pepa, papá, lopuch, poupě, piha, píská, plavky, pumpa, palec, pícka, panák, Petr, popud, pípa, pyká, pilník, Pavla, pila, panna, pírko, pití, půlka, pata, půda, posel, paměť, postel, pusa, papírek, pamětník, popelník, působí, paleček, popílek, Pepíček, poleno, pekelník, kemp, kapka, lípa, lepí, mapa, Nepál, kopec, koupel, hloupý, opice, loupat, teplo, nápis, dopis, opít, lepenka, kopeček, korpulentní, okap, sloup, top, lep, sup, tep, otep. Pepa pije pivo. Pán píše dopis. Pavlu bolí pata. Popel padá na podlahu. Páv je pták. Opice se po mně opičí. Pepa houpá Pepíka. Paní půjde na půdu. Petr má pruhované ponožky. Pavlínka má pannu. Miminko papá. Píšu perem na papír. Půjdem na pouť.

⁵⁶ STRNADOVÁ, Eva: *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*. Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1998. S. 25. In Gong. ISSN 0323-0732.

2. Rytmická říkanka s doprovodným pohybem:

Tleskejte do rytmu.

Paci, paci, pacičky,
táta koupil botičky.
A maminka pásek,
na myší ocásek.

3. Říkanka

Domalujte pilu a polínka.

Pila⁵⁷

Já mám pilu,
ty máš pilu,
namalujem polínka.

4. Rozvoj fonemického sluchu b-p:

b-p, ba-pa, be-pe, bi-pi, bo-po, bu-pu, bou-pou

bít - pít, bát - pád, Líba - lípa, bot - pot, buk-puk, bil - pil, bije - pije, bez - pes, basy - pasy, bila - pila, bác - pac, plesk - blesk, bere - pere, Kuba - kupa, pasta - basta, bučí - pučí, houba - houpá, blány - plány, obrať - oprat', rubly - ruply, banda - panda, obal - opál, opět - oběť, Bára - pára, nabrat - naprat, bitka - pitka, obora - opora, obětuje - opětuje, oblétá - oplétá, vyboulí - vypoulí, vybraný - vypraný...

5. Podle poslechu doplňte p –b:

...áj, ...ec, do...ne, o...nos, o...řad, ná...rava, o...lázek, ...lažený, ...lížit se, o...louk, ...odlák, ...íd', ...ás, ...ecen, o...bojek, ...osky, ...luk, ...ěží, o...asek,

⁵⁷ ŘEČ-002.63. Kafomet – Katalog forem a metod práce. s. 9.

...lavčíc, ...um ...uch, o...raš, ...ou...ě, ...level, ...lázen, zá...lata, o...lázek,
...u...ík, ...u...en, ku...ní, rau...íř, ...ečka, ...ití, ...rach, hu...ne, vy...raný,
...lá...ol.

6. Čtete plynule:

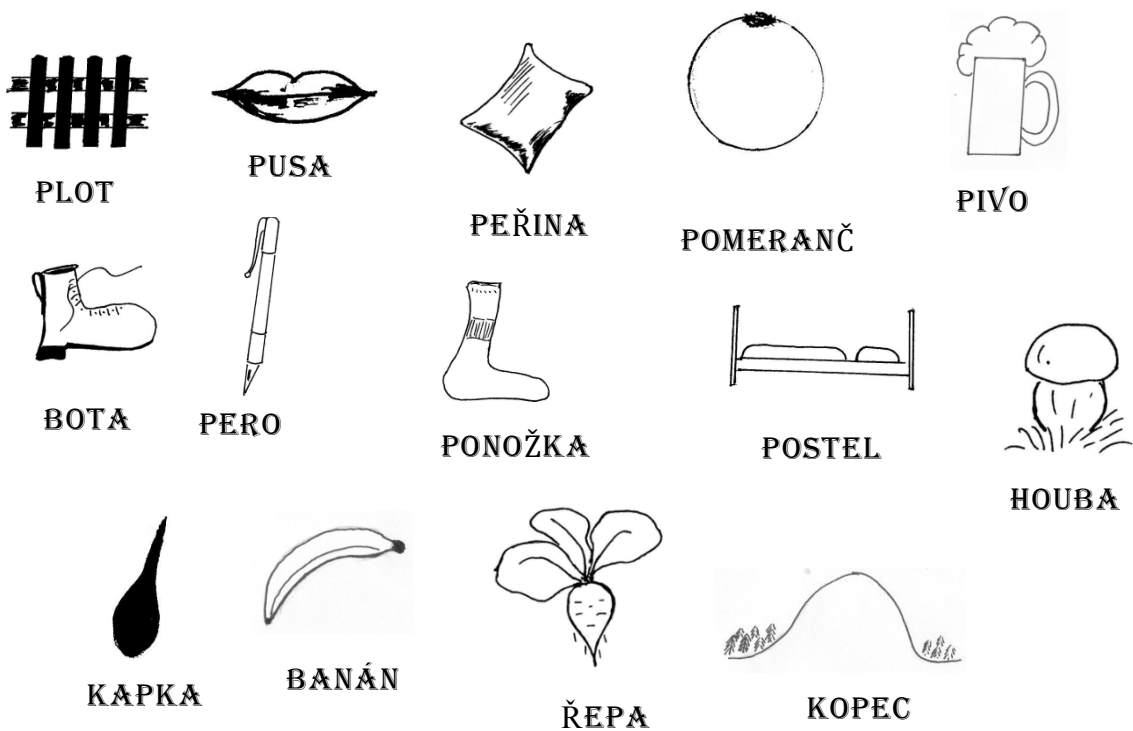
Pepík a Bára šli se psem Béd'ou do parku. Tam se posadili na bílou lavičku a pozorovali běžící děti. Hráli na babu. Chtěli se k nim přidat, ale nevěděli, kam by dali psa Béd'u. Žádná bouda tam nebyla, ani žádný pelíšek, a uvázat ho k pouliční lampě nechtěli. Pepík a Bára byli nešťastní. Pepu najednou napadlo dát pejska k obchodu, ve kterém prodává jeho babička, ta ho určitě pohlídá. Obchod byl blízko. Babička byla před obchodem a odpočívala. S radostí jim pejska pohlídala. Děti běžely do parku a hrály si po zbytek odpoledne s ostatními chlapečky a holčičkami na babu. Potom se šly projít k obchodu, koupily si bonbony, poděkovaly babičce za pohlídání pejska a šly domů. Tam na ně čekalo báječné překvapení. Další přírůstek do rodiny, překrásný pestrébarevný papoušek. Děti mu daly jméno Pét'a.

7. Doplňte B/P. Pak přečtete:

Na ko...berci leží če...ice.	...olí mě zub v...ravo u...rostřed.
...adá sníh.	...etra má ...arevné ...unčochy.
...es je v ...oudě.	...e...a ...u...nuje ...aličkami na
...u...en.	
...ára má na ...řiše ...ihu.	Děti šly od...oledne na hou...y a
...orůvky.	
...o... a ...o...ek ...oslouchají ...o....	O...ilí ...áni sekají o...ilí.

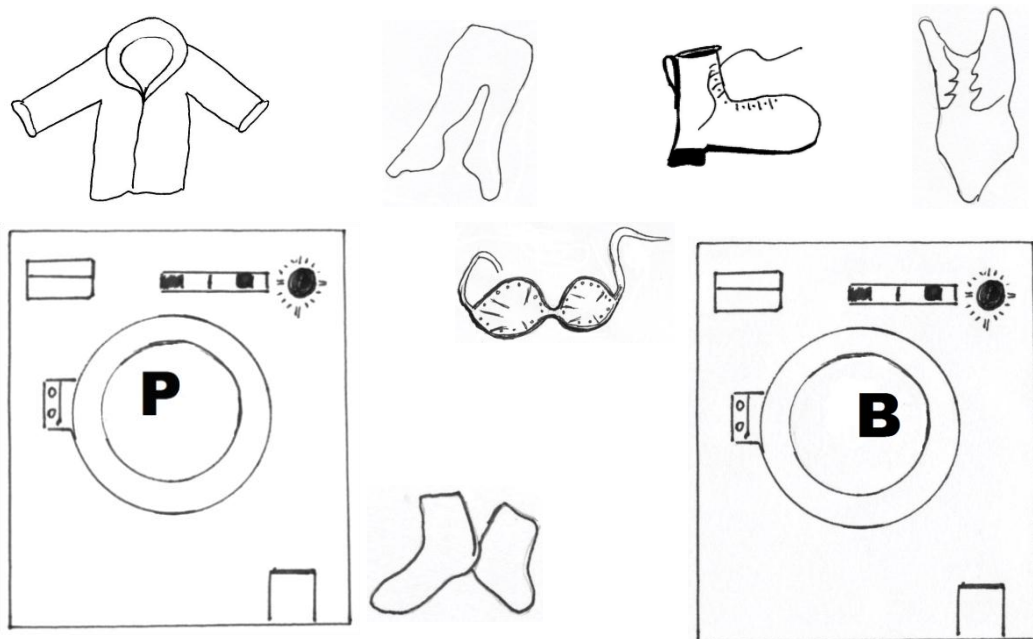
8. Hra. Tichá pošta

Děti si hrají na tichou poštu. Slova se souhláskou p si šeptají do ouška, ale zapletla se jim tam tři slova, která nemají p. Poznáš, která to jsou?

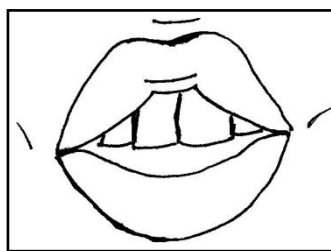

9. Hra. Pračky perou.

Pračky si v pátek řekly, že by si rády zapraly. K pračkám spoj tužkou to oblečení, které začíná hláskou, která je vyznačena na pračce.

5.7 Ř

58

Zuby měj sevřené a kmitej jazykem.

Postavení mluvidel při ř:

Mluvidla jsou postavena jako při souhláskách c, s, z. Rty jsou buď vyšpulené jako při vyslovení č, š, ž, nebo jsou roztažené do úsměvu jako při vyslovování s. Když bude mít žák takto uspořádána mluvidla, necháme ho, ať vysloví šeptem prodloužené r, ozve se ř.

Dechová cvičení:

Nadechneme se nosem, vydechneme lehounce ústy, jako když foukáme na plamen svíčky, který ale nechceme zhasnout.

Průpravná cvičení:

Opakujeme po učiteli a vyslovujeme šeptem drrr, přitom máme našpulené rty a stisknuté zuby.

Nejdříve vyslovujeme několikrát souhlásku r a pak volně přejdeme k vyslovení souhlásky ř. Tento postup opakujeme několikrát. rrrr -> řřř

1. Poslouchejte a opakujte:

Ř, tři, břeh, dřep, křen, křik, vřes, dřep, keř, mříž, vepř, dře, příst, dřez, řeka, řepa, řetěz, třetí, dobře, bouřka, dveře, dříví, hřeben, říká, skřivan, skřípe, skřítek, peří, kuře, moře, ředkev, přítel, středa, třicet, Řehoř, Břet'a, řeže, dřina, dřímá, hřebík, třešně, vaří

pořádek, křepelka, hřebínek, křemenáč, náradí, březnový, peřina, malířský, kovárství,

⁵⁸ STRNADOVÁ, Eva: *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*. Ministerstvo zdravotnictví ČR, 1998. S. 28. In Gong. ISSN 0323-0732.

stříbrný, přítelkyně, zřícenina, ořezává, předposlední, předávání, pořadatel, ořechový.

Tři bratři, třicet hřibů, péřová peřina, bouřka hřímá, Mařenka dřepí, Řehoř kouří, kuchař vaří vařečkou, řetěz se přetrhl, hřebelcujeme hřibě, přezrálé třešně, přeplněná třída, dřevěná skříň, březnová bouřka, třetí v řadě, předposlední přestávka...

Řekl Oldřich Máře, že ji sveze v káře. Mára oprať třímá, ale Oldřich dřímá.⁵⁹

2. Čtete plynule tato slovní spojení:

Školní kuchař, tvář chlapce, odřený stůl, zarostlé křoví, pomeranč, malíř pokojů, můj hřeben, zralé třešně, dlouhý řemen, žluté kuře, větřík fouká, věř rodičům, císař moudrý rádce, průtok řeky, velkolepost Říma, hora na Řípu, malá Mařenka, sekera řezníka, třetí prázdniny, zarostlý břeh, obrovská dřina, řada třináctá, ocelová mříž, tvrdá dřina, profesor řekl, kuchařka v jídelně, formulář žádosti, zákaz řízení, dřevnatý strom, Petr dříme, řeže dříví, rozbitá pudřenka, bylinář z hor, lékař léčí, primář nemocnice...

3. Poslouchejte a запиšte si ta slova, ve kterých uslyšíte ř:

Ořeže, klokan, šička, peřina, skořápka, měchýř, přereknout se, netopýr, komentář, žehlička, žrout, hořčice, Okoř, skříň, šiška, pepř, baráček, myška, zavřít, uzřel, želva...

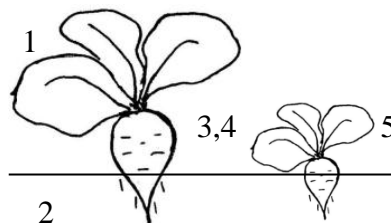
4. Rytmická říkanka⁶⁰

Naučte se říkanku nazpaměť, potom si při říkání říkanky obtáhněte vzorový obrázek. Pak si říkanku řekněte ještě jednou a vedle vzoru namalujte svůj vlastní obrázek.

Řepa¹ roste | na² zahrádce,

vedle³ ní je |⁴ ředkvička,

ale je⁵ jen maličká.

⁵⁹ BUBENÍČKOVÁ, Zuzana: *Rétorika. Vyd. 1.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. Cvičení na správnou výslovnost hlásek, s. 15. ISBN 978-80-7372-358-3.

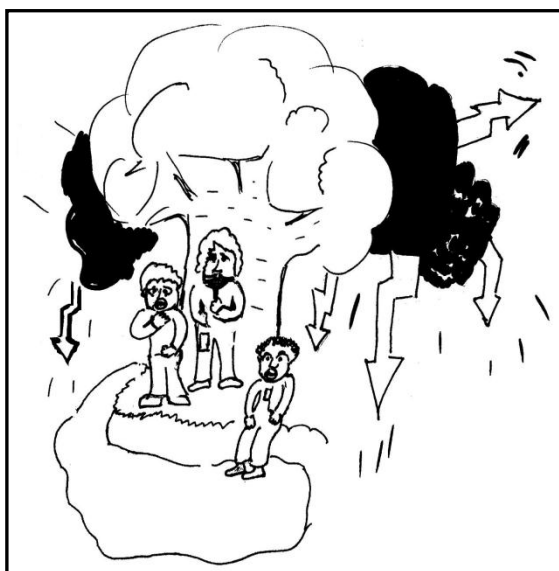
⁶⁰ Říkanka převzata z: BERANOVÁ, Zuzana: *Učíme se správně mluvit. Vyd. 1.* Praha: Grada Publishing, 2002. Logopedické říkanky aneb kreslíme v rytmu, s. 97. ISBN 80-247-0257-6.

5. Pohádka o třech rybářích⁶¹

Poslouchej pohádku. Pastelkou zvýrazni všechna ř, která uslyšíš a uvidíš.

Tři rybáři seděli na břehu řeky.

Čekali, který z nich chytí kapříka.

Najednou přišla bouřka.

Rybáři se schovali pod břízu.

Po bouřce si zase sedli na břeh.

Všichni tři chytili kapříka.

⁶¹ Pohádka převzata z: NOVOTNÁ, Ivana: *Logopedická cvičení*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007. Ř, s. 45. ISBN 978-80-251-1762-0.

6. Básně

Bořivoj Zbořil⁶²

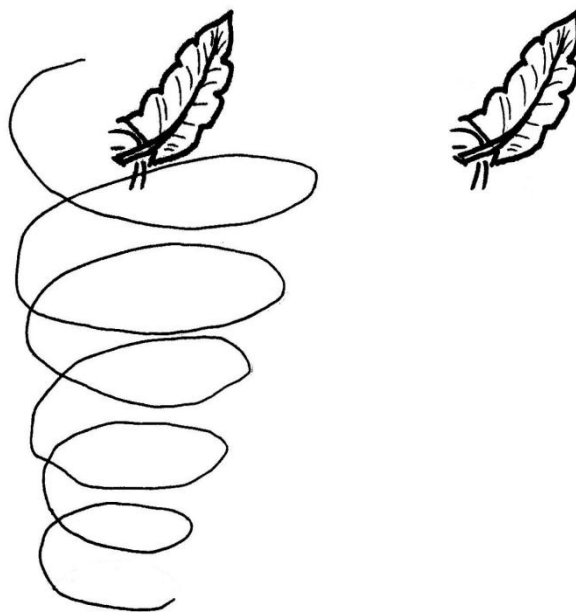
Bořivoj Zbořil
Hrad z kostek zbořil.
Zlobil se Zbořil,
Že kostky zbořil.
Nebylo to omylem,
Protože byl Zbořilem.

Řekni, řekni⁶³

„Řekni, řekni,“ řekl táta,
„řeka plyne, řeka chvátá.
Řekni, řekni: řeřicha,
Řeka plyne do ticha.
Řekni, řekni, Řehoři,
řekou plují úhoři.“

Peřina⁶⁴

Roztrhla si peřina
svoje břicho o hřebík.
Křikla Mařka na Jiřika:
„Zavři dveře, letí peří.“

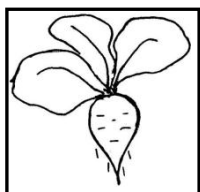
Říkej poslední verš říkanky a nakresli, jak k zemi padá peříčko.

⁶² DOLEJŠÍ, Pavel. *Jak se naučit správně vyslovovat : Populárně naučná příručka pro rodiče dětí s vadami výslovnosti.* vyd. 1. Humpolec : JAS, 2001. Výslovnost souhlásky ř, s. 95. ISBN 80-86480-05-4.

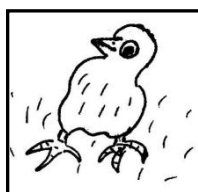
⁶³ TREUOVÁ, Hana; LINHARTOVÁ, Ludmila: *Cvičné texty pro logopedii.* Vyd. 2. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2002. Vyvození výslovnosti ř, s. 191. ISBN 80-7311-007-5.

⁶⁴ FIALOVÁ, Ivana et al: *Rozumíš mi?: Logopedická cvičení a hry k odstraňování špatné výslovnosti.* Praha: BLUG. Ř, s. 115. ISBN 80 – 85635 – 81 – X.

7. Jmenuj slova, která obsahují hlásku ř:

řepa

kuře

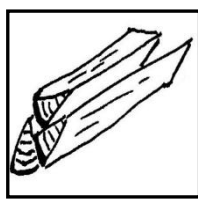
hřib

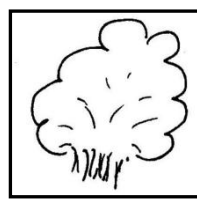
tři

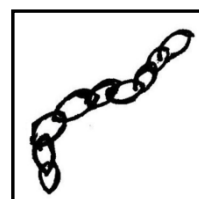
hřeben

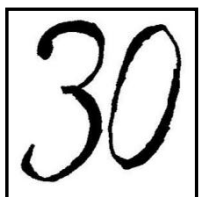
dříví

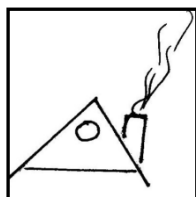
keř

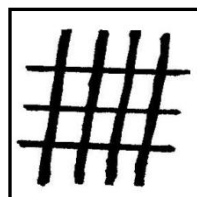
řetěz

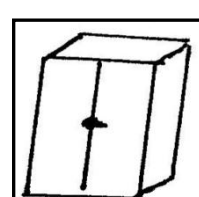
třicet

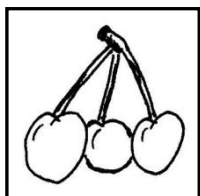
střecha

mříž

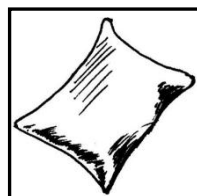
skříň

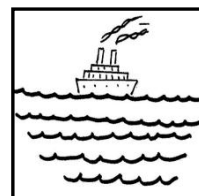
třešně

peří

peřina

moře

5.8 Přízvuk

1. Čtete se správným přízvukem na první slabice:

Punčocha, letí, smetí, páska, tužka, koření, pastelka, kniha, židle, chodí, sněží, pospíchá, proslulý, máte, ohnivý, louka, neposlušný, kominík, svítí, tráva, pořadí, stromoví, obyčejný, hospodářský, mocný, rychlík, pračka, počasí, čarodějnice, podlaha, němý, účinný, pelyněk, kopyto, hezký, ovocný, lesník, prodává, vydělat, soukromí, ledovec, poupě, umytý, sešit, pohlazení, neštěstí, pobuda, houba, plyne, naléhavý, puklina, mouřenín, myslivec, komín, poslední, náměstek, pouliční, prodej, cvičení, počítání, mluvit, nádobí, kdyby, lyska, levá, klobouk, nepřilnavý, zahradník.

2. Čtete se správným přízvukem na předložce:

Na stole, na tabuli, na židli, ve škole, ve třídě, pod stolem, nad skříní, ve dveřích, na střeše, po městě, pod skalou, před domem, za krbem, u lednice, na světě, po nás.

3. Čtete. Rozlišujte přízvuk 1:

Práce – po práci, vůz – na voze, stůl – pod stolem, třída – ve třídě, tabule – na tabuli, dům – před domem, strom – za stromem, kámen – na kameni, lavice – na lavici.

4. Čtete. Rozlišujte přízvuk 2:

Líbí se mi ten tvůj pes.

Chci to tvoje nové pero.

Ta polévka byla včera studená.

Jeden den na učení je málo.

Já posnídám raději sama.

Pro dříví chodíme do lesa.

Není to chytrý žák.

Vstávej, už je poledne!

Tu ženu vůbec neznám.

My utíkáme strašně rychle.

5.9 Párové souhlásky

1. Rozlišování slov d- t:

den – ten, boty – body, lední – letní, tvoří – dvoří, duha – tuha, vata – vada, dopít – topit, tyká – dýka, duna – tuna, líto – Lído, led – let, otřel – odřel, dečka – tečka, troška – drožka, prodře – protře, tvoje – dvoje, věda – věta, motel – model.

2. Rozlišování slov b-p:

bila – pila, pere - bere, blesk – plesk, paže - baže, Kuba – kupa, perlička - berlička, bučí – pučí, příboj - přípoj, plány – blány, oblétá - oplétá, opři - obři, banda – panda, obal – opál, zapírat – zabírat, Bára – pára, zapije - zabije, obora – opora, opět – oběd.

3. Rozlišování slov d' – t':

Tíze – díže, vydírat – vytírat, latě – ladě, pádí – pátí, chutě – chudě, ochudí – ochutí, řítí – řídí, děsný – těsný, dětina – dědina, zděná – stěna, tílko – dílko, dělo – tělo, hatí – hadí, mládí – mlátí, tím – bdím, proudí – proutí, slatina – sladina, děsně – těsně.

4. Rozlišování slov g – k:

Orgán – orkán, manko – mango, dogy – doky, káže – gáže, Gal – kal, kód – Gól, grál – král, komora – Gomora, golem – kolem, pokrok – pogrom, guma – kuna.

5. Rozlišování slov v – f:

Flek – vlek, vrní – frní, klofat – klovat, zouvá – zoufá, fit – vid, vodka – fotka, fotí – vodí, vrak – frak, fousatý – vousatý, Vanda – Fanda, zoufá – zouvá, klove – klofe, zouvej – zoufej, zoufání – zouvání, klofání – klování, vousy – fousy, fit – vid, vor – fór.

6. Rozlišování slov z – s:

Sed' – zed', zout – soud, slít – zlít, zlíbat – slíbat, slézat – zlézat, zedřít – setřít, sleva – zleva, zlitý – slitý, vesla – vezla, zvažít – svážít, svolá – zvolá, kouzla – kousla, vosí – vozí, záhy – sáhy, srna – zrna, zip – syp, sebe – zebe, sup – zub.

7. Rozlišování slov ž – š:

Šije – žije, těžít – těšít, žil – šil, vášně – vážně, žežulka – šešulka, vyšle – vyžle, věžák – věšák, lešení – ležení, ražení – rašení, šlap – žlab, žok – šok, došít – dožit, nuže – nůše, tuší – tuží, přežít – přešít, ušít – užít, prožítý – prošítý, prašan – Pražan.

8. Rozlišování slov h – ch:

Hody – chody, ochrne – ohrne, míchat – míhat, pohyby – pochyby, ochrne – ohrne, pohybovat – pochybovat, vymáchat – vymáhat, vrch – vrh, duhové – duchové, ztuchlý – ztuhlý, hladí – chladí, vychladit – vyhladit, prahy – prachy, chodí – hodí.

6. METODICKÉ POKYNY PRO UČITELE

- Cíle:** osvojit si nácvik problematických hlásek a specifických jevů pro český jazyk
podpora rozvoje fonemického sluchu
- Pomůcky:** psací potřeby, papíry, nůžky, zrcátka
- Cílová skupina:** žáci základní školy mladšího i staršího školního věku s mongolštinou jako mateřským jazykem
- Uspořádání žáků:** nejlépe v lavicích postavených do U, aby bylo na všechny žáky vidět, nedoporučuje se příliš velká vzdálenost učitele od žáků

V nácviku fonetiky u mladších žáků je výhoda v tom, že učitel může provádět se žáky různá cvičení na pomáhání v produkci zvuku cílových hlásek, například gymnastiku jazyka. Toto vysvětlení produkce hlásek je velmi zábavné a slouží k snadnějšímu osvojení správné výslovnosti hlásek odlišně tvořených v češtině a mongolštině.

Při výslovnosti se zabýváme nejdříve těmi hláskami, které jsou pro výslovnost nejjednodušší. Proto nejdříve začínáme nácvikem samohlásek, dvojhlásek, a teprve následně se věnujeme výslovnosti souhlásek.

Důležité je řídit se požadavkem, aby každá hláska byla procvičena v odlišných výslovnostních pozicích a v různém hláskovém okolí. Bez procvičení všech pozic by žák nemusel být schopen produkovat hlásku správně ve veškerých polohách, a došlo by k nesprávné výslovnosti

Je potřebné zdůraznit, že se jedná pouze o doporučení, jakým způsobem se souborem cvičení zacházet. Cvičení nejsou uvedena lineárně. Je na každém učiteli, jaké si zvolí pořadí při nácviku.

6.1 Typy cvičení

Báseň, říkanka, pohádka, komiks

U každé básně učitel přednese nejprve celou báseň sám, poté báseň přednáší po verších, žáci po něm sborově opakují, až se báseň naučí nazpaměť. Pro snadné zapamatování a pro hravou formu jsou ke každé básni buď obrázky nebo je vhodné báseň doprovázet pantomimickými pohyby.

Upřednostňují se také básně a pohádky doplněné o grafický doprovod. Slouží především k rozvíjení řeči, zlepšení artikulační dovednosti a také ke snadnějšímu zapamatování. Tento druh cvičení je vhodný obzvláště pro žáky mladšího školního věku.

Křížovka, dvojsměrka

Důležité je, aby žáci všechna slova v těchto druzích cvičení znali. Učitel používá taková slova, o kterých usoudil, že je žáci znají, nebo je s nimi seznámí pomocí obrázků nebo pantomimy v úvodní části, tedy v nácviku slov daných hlásek.

Diktát

Žáci nemusí nutně znát všechna slova, která se v diktátu vyskytují. V tomto typu cvičení je kladen důraz na poslech, vnímání žáků a soustředění se na specifické hlásky.

Učitel diktát přečte několikrát, zřetelně artikuluje a dbá na vhodné akustické podmínky. Žákům je dán dostatek času na kontrolu.

Doplňování hlásek

Žáci buď doplňují hlásky rovnou podle poslechu, nebo učitel s nimi procvičí věty, slovní spojení, slova a poté žáci vyplní na základě svého vlastního úsudku jednotlivé hlásky.

Tvoření slov podle předepsaných slov

Učitel napíše žákům na tabuli slova a ti pak utvářejí ze slov do pracovních listů věty.

Reprodukce textu, čtení slov

Učitel text, slovní spojení nebo jednotlivá slova nejprve srozumitelně přečte, žáci je poté opakují a po sborovém nácviku učitel vyvolává žáky jednotlivě.

Hry na uvolnění, odreagování

Tento druh her je vhodný zapojit do hodin, které jsou obzvláště náročné, například při osvojování nové hlásky. Děti si při hře odpočinou od obtížného nácviku a drilových cvičení a po krátkém odpočinku získají znovu chuť do procvičování nového jevu a budou více soustředění. Učitel může vymyslet celou škálu her, které budou souviset také s nácvikem probíraného jevu, ale díky hravé formě si žák ani neuvědomí, že nadále pokračuje v procvičování.

Sluchová cvičení – rozvoj fonemického sluchu

Typy cvičení na rozvoj fonemického sluchu: délka samohlásek ve slovech, rozlišování samohlásek ve slovech a rozlišování souhlásek ve slovech

Nejčastějším typem, jak rozvíjet fonemický sluch, je rozlišení podobně znějících slov, kde dochází k záměně jen jediné hlásky: *pec-pes, táta-teta...*, nebo napodobování zvuků zvířat a věcí. Tato slova - zvuky zvířat, citoslovce a slova zvukomalebná by měla být první, s kterými se žák-cizinec setká, protože v těchto slovech zní hláska déle než ve slově nebo zní opakovaně a je proto pro žáka-cizince zřetelnější.

V pokročilejší fázi se fonemický sluch podporuje učením říkadel, básní a rytmizací spojenou s tleskáním.

Pomůckou na procvičení délek ve slovech je bzučák a zapisování délek pomocí znaků, které zvolí učitel.

Nezáleží na volbě slov, procvičují se jednoslabičná a víceslabičná slova, postupuje se od krátkých slabik, přes dlouhé slabiky a nakonec se volí slova, která

obsahují krátké i dlouhé samohlásky. Je příhodné volit ze začátku slova s kontrastními délkami, např. paní – páni, mladí – mládí, milá – Míla.

Cvičení na rozlišování hlásek ve slově jsou uplatňována především na těch hláskách, které žáci s mongolštinou jako mateřským jazykem nejčastěji zaměňují. Týká se to především českých párových souhlásek, ale také záměny samohlásek e – i.

Procvičují se slova, která obsahují danou hlásku ve všech pozicích, jak na začátku, uprostřed, tak na konci slova. Procvičují se také dané souhlásky v pozici mezi dvěma samohláskami nebo v souhláskových skupinách.

Osvědčené jsou kartičky s dvěma odlišnými hláskami. Učitel předřikává slova a žáci zvedají kartičku s hláskou, kterou uslyší. Postupovat by se mělo od snadných slov po nejtěžší.

Cílem těchto cvičení je sluchem rozlišovat slova, která se liší jedním fonémem.

Délka jednoho sluchového cvičení by měla být pět až deset minut.

Nová slovní zásoba

Učitel žákům pustí ze zvukové nahrávky slova obsahující procvičovanou hlásku. Následně slova ve stejném pořadí předčítá, žáci se na učitele dívají, opakují po něm tatáž slova. V další fázi se žáci dívají do pracovních listů a slova jednotlivě vyslovují nahlas. Učitel by měl využít četné množství slovní zásoby a teprve po osvojení jednotlivých slov přistoupit k další etapě, a to nácviku slovních spojení či celých vět a poté přistoupit ke hře či jiným obdobným aktivitám.

6.2 Metodické pokyny pro učitele k jednotlivým pracovním listům

6.2.1 SAMOHLÁSKY

Typy cvičení

U všech typů cvičení na délku vokálů učitel nejprve vyslovuje jednotlivá slova a poté je nechá žákům přečíst. Žáci se snaží o správnou výslovnost.

Žáci podle poslechu doplňují kvantitu vokálů.

Žáci třídí slova do skupin na krátká a dlouhá. Pro snadnější pochopení jim slouží příklad.

Žáci dle pokynu učitele píší další slova na jednotlivé hlásky. Když dopíší, říkají slova nahlas. Druhá varianta je taková, že chodí zapisovat slova na tabuli a ostatní je správně přečtou.

Žáci rozdělují slova do skupin podle délek slabik.

Učitel na tabuli nakreslí značky pro krátkou a dlouhou slabiku, vysvětlí žákům na příkladech, co značky znamenají, např.: • *pes, židle, maminka*; — *stůl, klíč, lámání*. Učitel rozdělí tabuli na devět sloupců a rozdělí slova podle značek na devět skupin, pod každou skupinu napíše příklad. Učitel zadá pokyn, aby se žáci dívali do pracovního listu na podobnou tabulku, jaká je na tabuli. Žáci poslouchají slova, která jim přeřikává učitel a zapisují je do sloupečků. Učitel pro kontrolu slova ještě jednou přeřiká. Žáci se mohou rozdělit na skupinky a po jednom z každé skupiny budou chodit k tabuli a postupně zapíší jedno slovo. Postup se bude opakovat, dokud nevyčerpají všechna slova. Za každé dobře napsané slovo učitel dá skupině bod. Která skupina bude mít nejvíce bodů, vyhrává.

Rozlišení samohlásek e/i

Podle poslechu žáci rozlišují slova s e, i. Učitel pustí nahrávku, zopakuje jí, žáci opakují po učiteli nejdřív sborově, nakonec zvlášť.

Rozlišení podle poslechu i/y a e

Učitel říká jednotlivá slova. Žáci zvedají kartičky s *i/y* a *e* podle toho, kterou hlásku slyší.

Reprodukce textu

Učitel přečte jednotlivé věty. Poté učitel vyvolává a každý přečte plynule větu/věty.

Poslech e/i

Podle poslechu si žáci zapíší slova, u kterých slyší, že začínají hláskou *i*.

Cvičení na rozlišování i/y, í/ý

Žáci čtou správně slova z pracovních listů. Za každé správně přečtené slovo získají bod. Kdo má nejvíce bodů, vyhrává. Jedná se o slova, která obsahují *di/dy, ti/ty, ni/ny*.

Diktát (ě)

Učitel nastíní žákům situaci, že jsou na louce plných květin. Rozmístí po třídě vystřižené květiny z barevných papírů, řekne dětem, aby se zvedly z lavic a aby přistupovaly ke květinám a předváděly pohyby, jako že si přivoní ke květinám. Když se žáci usadí zpět do lavic, učitel je seznámí pomocí předem připravených obrázků na velkých papírech nebo nakreslí portréty na tabuli s Květou a Bětkou. Učitel vysvětlí dětem, pokud to nevědí, co je to výlet. Vhodné je použít mongolský překlad, aby se učitel příliš nezdržoval vysvětlováním. Potom jim zadá pokyn, aby poslouchali. Učitel celý text pomalu a srozumitelně přečte, poté zadá žákům pokyn, aby si vzali pero a aby napsali, co uslyší. Učitel celý text čte ještě jednou. Nakonec učitel řekne, aby si vzali pastelky a do příslušného pole v pracovních listech dokreslí a vymalují kytičky. Poslední část na malování slouží k uvolnění a odreagování se po náročném soustředění na dlouhý diktát.

Cvičení na měkkost a tvrdost – de, te, ne, dě, tě, ně, bě, pě, vě

Žáci podle poslechu správně čtou jednotlivá slova.

6.2.2 DVOJHLÁSKY

Učitel nejdříve vyslovuje slova a poté nechá žáky, aby je přečetli.

Čtení slov (dvojhlasiky)

Učitel říká postupně slova. Žáci si zapisují ta slova, ve kterých slyší dvojhlasiky ou, au, eu. Poté je přečtou.

Tvoření vět

Žáci ze slov vytvoří věty. Učitel nejprve vysloví každé slovo a ptá se žáků, jestli mu rozumí. Učitel má předem připravený mongolský překlad, aby byla příprava na cvičení co nejkratší. Žáci do pracovních listů vytvoří tři věty, poté je nahlas přečtou.

Oddychové cvičení – klaun

Učitel přednese s doprovodným pohybem celou báseň. Při slovech au, au, au a ouvej, ouvej se chytá za hlavu a z obličeje tvoří grimasu strašné bolesti. Při přednesu věty klaun ho bouchá dlouhou holí, vezme do ruky ukazovátka a prudkými pohyby znázorňuje mlácení do něčeho. Pak rozdá pracovní listy. Znovu řekne celou báseň, žáci čtou a opakují po učiteli. Při čtení napodobují pantomimou pohyby učitele.

6.2.3 H, CH

Cvičení na rozvoj fonemického sluchu

Učitel pustí nahrávku se cvičením po jednotlivých dvojicích slov. Žáci sborově opakují. Podruhé pustí učitel celou nahrávku. Žáci poslouchají. Nakonec učitel vyvolá jednotlivé žáky po jedné dvojici slov, dokud nedojde slovní zásoba.

Doplňování

Žáci doplňují h/ch podle poslechu, který učitel pustí dvakrát. Poté učitel žáky vyvolává jednotlivě a ti musí přečíst správně slovo.

Oddechové cvičení - Moucha

Na odreagování a uvolnění mluvidel od nácviku hlásek slouží cvičení se zapojením ruky. Učitel žákům ukáže na kartičce mouchu, rukama naznačí máchání křídel a říká: „Moucha mává křídly.“ Děti po učiteli opakují a dostávají pokyn při přeřikávání věty dokreslit podle vzoru mouše křídla. Po tomto uvolňovacím cvičení může učitel zapojit složitější cvičení, které vyžaduje pozornost.

Báseň

Žáci po učiteli opakují básničku, zvýrazní slova, ve kterých se vyskytuje h. Podnítí je to k soustředění se na jednotlivá slova a podpoří ve správné výslovnosti.

Cvičení - Hladový hroch

Učitel řekne několikrát slova k obrázkům. U kterých obrázků uslyší žáci h, tak si je vybarví. Poté sami řeknou názvy vybarvených obrázků.

6.2.4 Ď, Ť, Ň

Cvičení na rozvoj fonemického sluchu

Hlásky *d-d'*, *t-t'*, *n-ň* jsou si zvukově velice podobné, a proto je vhodné začlenit je do hry s pohybem.

Učitel zadá žákům pokyn dupnout nohou, když uslyší *d*, *t*, *n* a ťuknout do lavice, když uslyší *d'*, *t'*, *ň*.

Poté vyslovuje jednotlivá slova a žáci ho zvukově doprovází dle jeho pokynů.

Dělení slov do skupin

Učitel pomalu vyslovuje slova. Žáci je podle poslechu rozdělují do čtyř skupin (*D*, *Ď*, *T*, *Ť*) podle toho, kterou hlásku obsahují.

Báseň s ilustrací

Učitel na tabuli připevní obrázek lodě a moře. Ukáže na obrázek s lodí a řekne srozumitelně *lod'*. Žáci zopakují *lod'*. Učitel k obrázku připevní ještě jeden stejný obrázek a řekne *lodě*. Žáci zopakují *lodě*. Učitel pod obrázky lodí připevní obrázek malé lodě a řekne *lod'ka*. Žáci opakují *lod'ka*. K obrázku s lod'kou přidá učitel stejný obrázek a řekne *lod'ky*. Žáci opakují. Učitel ukáže na moře, řekne *moře*, žáci zopakují slovo *moře*. V další fázi učitel přednese srozumitelně celou báseň, přičemž pohyby rukou znázorňuje vlny. Učitel po verších přeřikává báseň, žáci opakují a napodobují pohyby rukou učitele. Po posledním verši učitel společně s žáky přednáší básničku. V poslední fázi se děti dívají do pracovních listů. Už umí báseň nazpaměť, tak ji sborově přeřikají a zároveň podle vzorového obrázku dokreslují vlny.

Žáci doplní podle vzoru vlny.

Plynulé čtení - Plameňák

Učitel jednou přečte celý text. Poté vyzve žáky, aby v textu zvýraznili slova, která obsahují hlásky *d'*, *t'*, *ň* a aby sborově přečetli plynule jen zvýrazněná slova. Po zvládnutí výslovnosti procvičovaných hlásek v jednotlivých slovech učitel říká, aby žáci text plynule přečetli nejdříve hromadně, poté jednotlivě.

Obrázková křížovka

Použitá slova v křížovce: loď, děda, botě, dveře, nit, kotě.

Tajenka: labutě

Křížovku žáci vyplní až poté, co si osvojí všechna slova. Učitel postupuje obdobným způsobem jako u dvojsměrky. Při procvičení slovní zásoby používá obrázky. Pokud jsou žáci začátečníci a ještě si neosvojili deklinaci jmen, učitel přidá do slovní zásoby i tvary, které jsou uplatněny v křížovce. Křížovka může sloužit k fixaci hlásky buď přímo po procvičení jednotlivých slov, nebo jako opakování a shrnutí ke konci hodiny. V čase, kdy žáci luští křížovku, učitel rozestaví po třídě obrázky. Po vyplnění křížovky řeknou žáci tajenku. Zároveň najdou a ukáží na obrázek, který patří k tajence. V tomto případě ukáží na obrázek se dvěma labutěmi.

6.2.5 Č, Š, Ž

Báseň – Ježek

Učitel namaluje na tabuli obrázek ježka, aby žáci věděli, o čem báseň je. Učitel vyvolá šikovného žáka, aby báseň pomalu přečetl. Potom vyvolá druhého žáka, aby báseň ještě jednou četl po verších, ostatní žáci budou po něm opakovat. Učitel přednese sám celou báseň a žáci sborově opakují.

Dvojsměrka

Použitá slova ve dvojsměrce: ježek, šnek, židle, kočka, ženich, sluníčko, bič, myš, žába.

Učitel ukazuje žákům obrázky slov obsažených ve dvojsměrce. Žáci říkají, jaký je to obrázek. Když nevědí, učitel napíše na tabuli dané slovo. Žáci ho trénují na větách. Příklad: Učitel ukáže obrázek se židlí, žáci obrázek neumí pojmenovat. Učitel napíše slovo židle čitelně na tabuli, ještě jednou ho řekne, žáci po něm opakují. Pak učitel ukáže na židli ve třídě. Sedne si na ní a řekne směrem ke třídě: „Sedím na židli.“ Žáci se pokoušejí vymýšlet nové věty, například: „Židle je hnědá.“ Pokud jsou ve třídě úplní začátečníci, postačí, když po učiteli správně vysloví slovo židle. Až po této přípravě učitel zadá žákům pokyn k řešení dvojsměrky. Obrázky jsou rozestavěné po třídě, například na tabuli, ovšem beze slov. Učitel nechá žákům dostatek času k řešení a poté vyvolává žáky, aby řekli slova, která ve dvojsměrce našli.

Doplňovačka

Slova, která mají žáci vyplnit, už procvičili. Nejdříve slova doplní a poté přečtou. Jedná se o složitější typ doplňování, učitel tuto metodu použije tehdy, pokud si je jistý, že si žáci slova osvojili nebo se s nimi už setkali.

Cvičení fonemického sluchu: č-š, š-č, č-ž, ž-č, ž-š, š-ž

Žáci se podle nahrávky nebo podle hlasu učitele snaží rozpoznat určité hlásky.

Komiks

Učitel předříkává žákům básničku, žáci opakují. Slova kopeček, domeček, holčička, kočička si žáci lépe zapamatují, když bude mít učitel jednotlivá slova nakreslena zvlášť a bude ukazovat u básničky obrázky. Žáci se zároveň dívají do listů na komiks. Když si celou báseň osvojí, říkají ji z paměti a zkoušejí namalovat svůj vlastní obrázek.

6.2.6 P

Rytmická říkanka s doprovodným pohybem.

Učitel přednese říkanku a zároveň tleská do rytmu. Žáci opakují po verších a tleskají s učitelem. Až se žáci říkanku naučí, tak učitel zapojí pantomimu, aniž by přestal s vytleskáváním do rytmu. Při sborovém nácviku je vybrán chlapec, který znázorňuje tátu, a dívka, která hraje roli maminky. Chlapci jsou dány do ruky boty, dívce pásek a plyšová myš bez ocasu (může být i papírová). Ostatní žáci doprovázejí říkanku pantomimickými pohyby (ukazování na tátu, boty, maminku, pásek a myš). Tleskají už pouze v případě, kdy vyslovují paci paci pacičky.

Říkanka s ilustrací

Tento typ cvičení slouží nejen ke snadnější fixaci cílené hlásky, ale i pro zdokonalení se ve čtení a psaní, protože tvoří souhru mezi viděnou a grafickou formou projevu.

Žáci při vyslovování říkanky domalují zuby pily a namalují polínka.

Cvičení na rozvoj fonemického sluchu – b/p

Učitel vyslovuje nebo pustí nahrávku po jednotlivých dvojicích slov, žáci se snaží rozpoznat řečené hlásky a opakují po nahrávce.

Doplnění b – p

Žáci doplňují podle poslechu hlásku, kterou slyší.

Čtení textu - cvičení na plynulé čtení

Učitel si připraví klíčové obrázky k textu: holka, kluk, pes, park, babička, obchod, děti. Poté žákům vysvětlí sloveso hrát si, případně spojení hrát na babu. Seznámí žáky s obrázky. Následně čte pomalu a srozumitelně celý text. Text čte ještě jednou, ale o poznání rychleji. Studenti po učiteli sborově opakují ve stejném tempu. Po hromadném přečtení čtou vybraní žáci plynule kus textu. Tempo se dodrží až do konce. Musí se vystřídat všichni žáci.

Doplnění b – p podle poslechu

Žáci doplňují podle poslechu *b/p* do vět. Učitel pustí nahrávku dvakrát.

Hra - Tichá pošta

Žáci se posadí na koberec do kruhu. Učitel napíše na tabuli jedno slovo, například opice. Přisedne si k žákům, slovo zašeptá do ucha vedle sedícímu žákovi a posunkem ho pobídne, aby slovo pošeptal vedlejšímu žákovi. Až předposlední žák zašeptá slovo poslednímu, řekne mu učitel, aby dané slovo řekl nahlas. To celé se opakuje s tím, že učitel už nenapíše slovo na tabuli, ale rovnou ho pošeptá vedle sedícímu žákovi.

Pak řekne žákům, aby si sedli do lavic. Zadá pokyn, aby žáci dávali pozor. Upozorní je na tabuli, na které jsou magnetem připevněny obrázky. Učitel řekne, že si děti hrají na tichou poštu. Slova se souhláskou *p* si šeptají do ucha, ale zapletla se jim tam tři slova, která nemají *p*. Žák má za úkol poznat, která slova to jsou. Učitel opět navodí atmosféru hry na tichou poštu, ukazuje na jednotlivé obrázky a přitom hlasitě šeptá, aby ho třída slyšela, pečlivě slova podle obrázků. Žáci pozorně poslouchají a píší nebo malují do pracovních listů tři obrázky/slova, ve kterých neslyší *p*.

Slova: *plot, pusa, peřina, pomeranč, pivo, bota, pero, ponožka, postel, kapka, banán, řepa, kopec, houba*.

Cvičení - Pračky

Oddechová hra. Učitel řekne krátkou rýmovanou větou: Pračky si řekly, že by si rády zapraly. Ukáže dětem na obrázku pračku. Učitel řekne, aby si žáci vzali příslušný pracovní list. Žáci spojí tužkou to oblečení, které začíná na hlásku, která je vyznačena na pračce. Opět se pracuje se slovní zásobou, kterou mají žáci už osvojenou z předchozích cvičení.

Slova: *bunda, punčochy, bota, plavky, podprsenka, ponožky*. Učitel provede kontrolu. Kontrola může vypadat dvojím způsobem. Učitel zkontroluje individuálně každého žaka, jaké obrázky s kterou pračkou spojil, nebo ukáže obrázek s pračkou, na které je *P*, a žáci pojmenovávají správně obrázky, které spojily k příslušné pračce.

6.2.7 Ř

Čtení slovních spojení

Učitel pustí nahrávku. Poté sám přečte celé cvičení. Žáci poslouchají. Učitel čte jednotlivá slovní spojení a vyzve žáky, aby po něm opakovali. Když dojdou na konec cvičení, učitel opět přečte první slovní spojení ze cvičení a vyzve jednoho žáka, aby pokračoval ve čtení. Po správném přečtení jednoho slovního spojení žáka zastaví a vyvolá dalšího žáka. Postup učitel opakuje dokud nejsou vyvolaní všichni žáci.

Cvičení na poslech

Učitel zřetelně vyslovuje všechna slova z pracovního listu. Učitel říká, aby žáci zapsali jen slova, která mají hlásku ř.

Rytmická říkanka

Učitel přeříká celou říkanku. Teprve poté, až se ji žáci naučí, mohou zapojit rytmus. Zapojení rytmu do říkanky slouží ke snadnější fixaci obtížné hlásky. Žáci pomalu říkají říkanku a rozkreslují zároveň jednotlivé fáze obrázku podle vzoru, nejprve s učitelem, potom sborově bez učitele. Jedná se o náročnější typ cvičení, který se může uplatnit poté, co žák zvládá výslovnost hlásky ř.

Pohádka

Žáci poslouchají pohádku a přitom se dívají do pracovních listů. Zvýrazňují ř ve slovech. Učitel dvakrát pustí nahrávku. Potřetí říká pohádku společně se žáky, kteří se soustředí na zvýrazněná slova. Obrázky slouží jen jako doprovodná ilustrace, nebo jejich pomocí může učitel rozšířit u žáků slovní zásobu tím, že bude ukazovat na jednotlivé části obrázku, například: rybář, řeka, bouřka.

Říkanky

Učitel přednese nahlas celou říkanku, poté přeříkává žákům verš po verši, žáci po učiteli opakují až do doby, dokud nebudou ovládat celou říkanku zpaměti.

Říkanka s ilustrací

V tomto typu cvičení se zapojuje ruka – oko. Slouží nejen ke snadnější fixaci cílené hlásky, ale i pro zdokonalení se ve čtení a psaní, protože tvoří souhru mezi tím viděnou a grafickou formou projevu.

Žáci při opakování posledního verše dokreslují obrázky podle vzoru.

Cvičení k procvičení mechanické paměti

Žáci mají před sebou list s obrázky seřazenými do několika řádků. Učitel pojmenuje obrázky z prvního řádku. Následně je pojmenuje žák. Učitel vysloví pokyn, aby žák otočil list, a aby vyjmenoval ty obrázky, které si pamatuje. Obrázky, které si zapamatoval žák správně, vybarví. Obdobným způsobem se procvičují obrázky na všech řádcích.

6.2.8 PŘÍZVUK

Učitel přednese jednotlivá slova se správným přízvukem podle typu cvičení. Žáci učitele napodobují. Poté učitel vybere některé cvičení a žáci čtou plynule sami.

Žáci se rozdělí do skupin a soutěží. Učitel ukazuje na kartičkách slova, vždy jeden žák z každé skupiny přečte jedno slovo, dokud se nevystřídají všichni. Učitel zapisuje body, vyhrává skupina, která přečetla správně nejvíce slov.

6.2.9 PÁROVÉ SOUHLÁSKY

Cvičení slouží k rozvoji fonemického sluchu.

Učitel srozumitelně opakuje dvojice slov, nebo pustí nahrávku. Žáci opakují.

Žáci dle poslechu jednotlivých slov ukazují kartičky s danou hláskou. Toto cvičení se může uplatnit na všechny párové souhlásky *d- t, b-p, d' - t', g - k, v - f, z - s, ž - š, h - ch*.

7. ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo popsat rozdíly ve fonetice českého a mongolského jazyka, a zároveň vytvořit fonetický soubor cvičení pro učitele, kteří mají ve svých třídách žáky s mongolštinou jako mateřským jazykem.

V teoretické části byly představeny základní pojmy ve výuce fonetiky pro cizince, jako např. fonematický zvuk, artikulační fonetika, role učitele jako jazykového vzoru.

Dále byla popsána artikulační báze obou jazyků a provedeno srovnání českého a mongolského fonetického systému, vytyčeny nejčastější potíže mongolských žáků při nácvičování české výslovnosti. Teoretická část se také zaměřila na srovnání samohlásek, dvojhásek, souhlásek, přízvuku a asimilaci znělosti.

Ve druhé části práce byl sestaven soubor fonetických cvičení, který je obohacen o logopedická doporučení. Cvičení jsou vhodná pro využití v kurzech u žáků mladšího i staršího školního věku. Soubor obsahuje cvičení, která jsou rozdělena do devíti oddílů podle procvičovaného fonetického jevu. Každý oddíl obsahuje daný problémový jev, který je vymezen v teoretické části práce.

Také byly vytvořeny metodické komentáře, ve kterých je navržen postup, jak s cvičeními pracovat. Metodické komentáře jsou rozděleny podle typů cvičení.

Fonetická cvičení v praktické části se liší obtížností. Převážná část cvičení zohledňuje začátečníky, opomenuti však nejsou ani pokročilí žáci.

Do přílohy bylo vloženo CD, na kterém je zaznamenána výslovnost šesti žáků s M1J ze základní školy Dr. M. Tyrše. Nahrávka obsahuje pouze nácvičování výslovnosti, aktivity před cvičeními zachyceny nejsou.

V každé hodině byl procvičen jeden problémový fonetický jev. Na zvukovou stopu jsou vybrána pouze některá ukázková cvičení tak, aby byl prezentován každý procvičovaný fonetický jev. Následně byla utvořena zvuková nahrávka, která zachycuje výslovnost žáků-cizinců pod mým dohledem.

Protože žák s mongolštinou jako mateřským jazykem na české škole není ojedinělý případ, a přesto se dosud nikdo nepokusil o ucelený soubor cvičení pro mongolské žáky, mým přáním je přispět fonetickým souborem cvičení k rozvoji výuky mongolského žáka na českých školách.

8. SEZNAM LITERATURY

8.1 Primární literatura

BUBENÍČKOVÁ, Zuzana. *Rétorika*. vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2008. 27 s. ISBN 978-80-7372-358-3.

BERANOVÁ, Zuzana . *Učíme se správně mluvit : Logopedické hry a hrátky*. vyd. 1. Praha : Grada Publishing, 2002. 104 s. ISBN 80-247-0257-6.

DOLEJŠÍ, Pavel . *Jak se naučit správně vyslovovat : Populárně naučná příručka pro rodiče dětí s vadami výslovnosti*. vyd. 1. Humpolec : Pavel Dolejší, 2001. 110 s. ISBN 80-86480-05-4.

FIALOVÁ, Ivana, et al. *Rozumíš mi? : Logopedická cvičení a hry k odstraňování špatné výslovnosti*. Praha : BLUG, 1. 119 s. ISBN 80-85635.

HÁJKOVÁ, Eva. *Zvuková stránka češtiny : Úvod do fonetiky a fonologie*. vyd. 1. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2006. 36 s. ISBN 80-7372-145-7.

HÁLA, Bohuslav. *Fonetika v teorii a v praxi*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství , 1975. 484 s.

KOHN, Michael . *Mongolsko*. vyd. 1., s. 112. ISBN 0-7352-390-6.

KRČMOVÁ, Marie. *Fonetika a fonologie* . Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1987. 110 s.

KREJČÍKOVÁ, Jarmila; KAPROVÁ, Zuzana. *Náměty pro logopedickou prevenci : Hrátky se slovíčky pro kluky a pro holčičky*. vyd. 1. Praha : Fortuna, 2000. 143 s. ISBN 80-1182-00.

KUBICKÁ, Eva: *Metody práce při úpravě poruch učení u dětí druhého roku základní školy*. Vyd. 1. Ostrava: Grafie, 1994. 59 s.

LÍNEK, Josef; VLASÁKOVÁ, Kateřina. *Čeština jako jazyk cizí : Úroveň A1*. vyd. 1. Olomouc : TAURIS, 2005.

LUBSANGDORJI, Jugderiin ; VACEK, Jaroslav. *Colloquial Mongolian : An Intriductory Intensive Course*. 1st edition. Prague : TRITON, 2004. 424 s. ISBN 80-7254-607-4.

PALKOVÁ, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha : Karolinum, 1994. 367 s. ISBN 80-7066-843-1.

ROMPORTL, Milan. *Základy fonetiky*. vyd. 2. Praha : Státní pedagogické nakladatelství , 1981. 162 s.

ŘEHOŘOVÁ, O. et. Al Kolektiv autorů češtiny fakulty jazykové a odborné přípravy University 17. listopadu. *Gramatická a fonetická cvičení pro výuku zahraničních studentů*. vyd. 2. Praha : Státní pedagogické nakladatelství , 1974. 58 s.

SOVÁK, Miloš. *Logopedie - metodika a didaktika*. 2. upravené vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství , 1987. 288 s.

ŠÍMA, Jiří a Čojdžavyn LUVSANDŽAV. *Mongolsko český kapení slovník česko mongolský*. 1. vyd. Praha: státní pedagogické nakladatelství, 1987. 850 s.

STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám aneb odezírání je nejisté umění*. Praha : Gong, 1998. 158 s.

SVANTESSON, Jan-Olof, et al. *The Phonology of Mongolian*. New York : OXFORD University press, 2005. 314 s. ISBN 0199260176.

VACEK, Jaroslav ; LUVSANDORDŽ, Dž.; LUVSANDŽAV, Čojdžavyn . *Učebnice mongolštiny : Hovorový styl*. vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství , 1979. 399 s.

VON VIETZE, Hans Peter. *Lehrbuch der mongolischen Sprache*. vyd. 4. Leipzig : VEB, 1983. 263 s.

POKORNÁ, Jaroslava a Milena VRÁNOVÁ. *Přehled české výslovnosti: Logopedická a ortoepická cvičení pro dospělé*. vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 925 s. ISBN 978-80-7367-169-3.

8.1.1 PRIMÁRNÍ LITERATURA – ČLÁNKY

PALKOVÁ, Zdena . Fonetická problematika při výuce češtiny jako cizího jazyka : b. In TAX, Jaroslav. *Čeština jako cizí jazyk I : Materiály z první metodologické konference Ústavu slovanských studií filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. Praha. 195 s.

8.1.2 PRIMÁRNÍ LITERATURA - INTERNETOVÉ ZDROJE

Inkluzivní škola.cz [online]. [cit. 2011-05-30]. Mongolsko. Dostupné z WWW: <<http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Mongolsko.pdf>>.

PUNČOCHÁŘ, Martin; BERNÁTKOVÁ, Taťjana. *Začlenění a vzdělávání dětí cizinců : Metodická příručka pro pedagogy* [online]. Ústí nad Labem [cit. 2011-05-

30]. Dostupné z WWW:
<http://www.deticizincu.cz/userfiles/files/Lektori_Prirucka_OK.pdf>

8.2 Sekundární literatura

MROVĚCOVÁ, Ljuba . *Čeština pro rusky mluvící*. vyd. 1. Brno : Computer Press, 2009. 296 s. ISBN 978-80-251-1992-1.

NOVOTNÁ, Ivana. *Logopedická cvičení*. vyd. 1. Brno : Computer Press, 2007. 64 s. ISBN 978-80-251-1762-0.

OHNHEISEROVÁ, Ingeborg, et al. *Základy české gramatiky s texty a cvičeními : Kompendium určené jazykovým kurzům a k samostatnému studiu*. Brno a Innsbruck : Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2003. 299 s. ISBN 80-210-3243-X.

PÁVKOVÁ, Bohdana. *Jak se kluci a holky učili říkat L, ĎŤŇ, CSZ, ČŠŽ, R a Ř : Logopedie pro děti od 4 do 7 let* . Brno : Computer Press, 2007. 63 s. ISBN 978-80-251-1698-2.

ŠTINDL, Ondřej. *Easy Czech Elementary*. vyd. 1. Praha : AKRONYM, 2008. 190 s. ISBN 978-80-254-1060-8.

TREUOVÁ, Hana; LINHARTOVÁ, Ludmila. *Cvičné texty pro logopedii*. vyd. 2. Havlíčkův Brod : TOBIÁŠ, 2002. 191 s. ISBN 80-7311-007-5.

TRNKOVÁ, Alena. *Cvičení na rozlišování českých hlásek : (pro zahraniční studenty)*. Praha : Univerzita Karlova, 1984. 75 s.

TYMICOVÁ, Hana. *Nauč mě číst a psát*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství , 1985. 139 s.